

Összevett, JASS JOZSEF
Gyűjtés ideje: 1967.

TART.: OSZTORÁNI SÁRÁZMÁKON, LEPI VILÁGÍTÁS,
SÁNTÁS ZVETE'S RÖKINCSE

holnap

Fődrészlet mutató: OSZTORÁNI

Összevett mutató: VII
XI
XV
XXVIII

Iratgyűjtő

MSZ 5817
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRNOVÁS

ÁTVÉTELVE AZ EGYSÉGES LTK, 1074-es TETELE ALÓL

IV/49/3

RIPPL-RONA' MUZEUM

K A P O S V Á R

Telefon: ... Postafiók 70.

1074

Osztopáni szárazmalom, népi vilá-
gítás, számlás-velés szokás
(Sas József)

RIPPLRÓNAI MUZEUM
KAPOSVÁR

Telefon: Postafiók 70.

1074

Szántás - vetés

Néprajzi hagyományok gyűjtése

Adatgyűjtő: Sass József
Lakik: Osztopán Petőfi Sándor ut. 37 sz.
Született: Nemesvid /Eblak/ 1901 III. 1-én

Adatszolgálók:

Néhai Ferka György
,,-,, Somogyvári István
,,-,, Szabó Gábor
,,-,, Fekete József
,,-,, Király Benkő Pál
,,-,, Koleszár János /huszár/
Benkő Ferenc és neje
,,-,, Vincze Mária
Vincze István és neje
Koletár Mária
,,-,, Horváth topa György
Márton István 80 éves 1967 II.22.

I.

Hagyományos parasztgazdálkodás ismeretanyaga és szó-
kincse.

I. Határ használata.

1. Hevertetés-paaragolás.
Pm. Hevertetett föld volta az a terület, amit több éven át nem szántottak csak legeltettek.
Paarag vót az a föld amit egy évig hevertettek.
2. Paarag.
3. Pm. Az ugar szó kiejtését urasnak tartják illetve tartották a régiek.
- 3/a. Pm. Jobbágy felszabadulás után a XIX. század eleéig. 1907/08 időkben új földpárcellázások indultak a kisparasztok körében. Paarag: birkalegelőnek csak az eladósodott földesuraknak vót az esős világháború utáni üdöig.
- 3/b. Nem
- 3/c. Igen: Paarag széna, paaragi ló
pm. A vékony dongású kis lovakat paraginak nevezték.
4. Taaró. Pm. Tarló. Üres föld.
- 4/a. Taaró virágzásig pm. tisztos fű a méhek mézgyűjtésére, továbbá esős nyárban kaszálónak is használtak.
- 4/b. Kepehordás után taarózás tilalom utánig. Pm. régen a disznókat NR. Disznófókat éjjel hajtottak taarózni hogy az erős nap ne árcson nekijjűk.
5. Rét.
- 5/a.-5/b Szemihály után szabad a kaszálók és rétek legeltetése.
NR. Szabadlegeltetés.
- 5/c.
6. Legelő. Nr. Csordajárás disznójárás Pm. ahol az állatok NR. Csordajárás disznójárás Csorda fóka, débe pihennek: delelő a neve.
- 6/a. Régen a taarón kicsapzott pörgyét legeltették déli etetés helyett. Meg reggel befogás előtt este kifogás után.
- 6/b. Zsibalegelő.
- 6/c. Nem. Pm. Háskó. Háskónak nevezzük azt az átléphető /áthágó/ alkalmazhatóságot ami karókból földbe verve készül.
7. Ismeretlen. Pászta: pásztának mondjuk azt a megmunkált föld hosszát amit egy előben kezdünk mert a dülő hosszú. Unalmasan fáraszt végig járni.
8. Porgáta. pm. Boárog és Csombárd faluk között van egy terület amit porgáta néven emlitenek. Közélebbit nem tudok róla.
9. Tag. pm. ha egy hód földnél nagyobb van egy tagban ezt egy tagnak nevezzük. pl. öt hód van egy tagban úgy is mondjuk hogy nagydarab földgye van egy tagba.
10. Telek pm. A házhelő tartozó egy tagba levő terület belteleknek mondjuk. Továbbá a jobbágy felszabadulás után úgy mint előtte egész helő való szexiót: egész teleknek féhelnek, fertálhelnek illetve teleknek nevezzük.
Akinek egésztelke egészhel szexiója vót annak minden dülőben négy hold földgye vót. A féhelesnek két hód, a fertálhelesnek meg egy hód.
Birtok sz. ragos alak /telke, telekje/
11. Kert. pm. Konyhakert, virágos kert jelenti a kerítést is meg a bekerített területet is. De a belsőség szántó területéből kiszakított veteményes részt korai krumpli meg zöldség féle alá kerítés nélkül
- 11/a. is kertnek nevezzük. Nr. Kimegyek a kertbe. Aara ki a kertbe.

12. Dülő. pm. ut és mezei fődő akár rét, akár szántó vagy erdő.
Dülő fődőnyire a dülő fődők hossza. Ez nem egyforma. Körübelü háromszáz, négyszáz, lépés körül változik.
- 12/a. Dülőut A fődők végén keskeny kocsiut. A neve csak Dülő. Nr. Ippen az utra dől, ippen a kaszálóra dől a fődő vége. *Nr. dülő*
13. Határ mező Nr. Mezőre, mezőbe mezőn.
pm. Határnak nevezzük azt a mezőgyevonalat amely az egész falunak a fődő területét szegi.
- 13/a. Fődő. pm. A külső földeket mezőnek nevezzük. Akár szántó kaszáló rét legelő erdő, vagy szőlő Nr. szőlőhőgy hogyha nem a szántófődre megyünk. Nr. mögyünk akkor - szóva - így mondjuk, hogy le mögyünk a rétre, legelőre szőlőbe, erdőre. De a mezőrészek dülők nevéen is mondjuk, ee mögyünk Tarasicába, Sándoricába, Frácskára, Jabócsára Puszta-várra, Habadombra, jekicsavicába. Krájára. pm. váarak dombok helyh. rag: ra re, alacsony mező helyh. rag: ba, be.
- 13/a. Kivétel Sándorica mert bekerített szőlőhegy.
- 13/b. A tag telek, kert egy gazdának a tulajdonát jelentik míg a dülő, határ mező több gazdának a földjét foglalja magába.
A fődők nagyságai eltérnek egymástól. Mértékadó emlék a volt jobbágy telkek osztása., illetőleg az utána való birtokrendezés, amikor felvult irval hogy mennyi telkes család között osztották egy egy dülő földjét. Az egész dülőt elosztották a parasztek számának annyiságával: abból derült ki a földmérték területe. 800-1000 ööl egy hoódnak számított. Így asztán az egészhez szeksziósnak két hoód három fertálosnak három hoód az egy fertálosnak egy hoód, a másfél fertálosnak egy és fél hoód, féfertálosnak fél. Nr. féhoód gyutott.
14. Irtás pm. Nyires, Tölös
15. Mesgye. megye pm. szántáskor, hogyha összedobátjuk a forditást, akkor csára szántunk, mert a csás ökröt vagy lovat kell biztatni forduláskor. Ha végezünk a szántással akkor ki megyünkézünk, a végén meg bedülözünk. Ha széjjel dobatjuk forditást akkor a végzéskor bebrázdulunk és hajszára szántunk.
- 15/a. Szörös - pörgyés megye. Nr. cüjek.
- 15/b. Pm. cövek. Hiedelem. "nem jó a megyén ülni harangszókor mert megrontják az ember gyerekit"
16. Párcellázás: A párcellázó földmérőt
- 16/a. indzsellérnek nevezték.
- 16/b. " Ugy néző mind akinek nem jutott kenderfőd"
17. Talajnemek népi elnevezései:
Feketeföld, ikrás porhanyós, laza.
- 17/b. Homokos: homok poszhomok, futóhomok, vályogos homok.
- 17/c. -17/d Nálunk ismeretlen.
- 17/e. Felévényes: Hamuszínü májás pm. mállós
- 17/f. Soványföld: Fehéres színü erőtlen laza kavicsos.
- 17/g. Zsiros föld: Iszaphordalékos. Nr. Bujafőd
- 17/h. Hidegföld: Lapos nedves
- 17/i. Vadföld: Rédeges, ill réteges keverék fődő.
- 17/j. Élő föld: termőföld
- 17/k. Holtföld: erőtlen silány
- 17/l. Erős kötött meszes válogos vörösagyag.
18. Mértékegységek hoód, kishoód, magyarhoód.
pm. 13/b kiegészítéseképpen írom, hogy különböző mért a telekföldek birtok adta meg a mértékegységét, hogy pl. hat egész hold szekszió felé osztottak. A ben=1154 így a negyedtelkes Nr. dülőben az egy hoód föld 1154 n.öl.
A kishoód: 1000 öl
kateszter hoód: 1600 öl
Magyarhoód: 1200 öl

18. Mértékegységek hoód, kishoód, magyarhoód kateszterhoód.

Pm. a 13/b kiegészítésében írom, hogy a hoódnak nevezett területek mértékegysége különböző, mert a telekföldek birtokrendezéskor, egy-egy tag szétosztása úgy adta meg a mértékegységet, hogy pl. 30.000 Harmincezer 63 terület 26 huszonhat egészhold szekszió felé osztottak. A huszonhat megvan a 30.000 harmincezerben = 1154. Így a negyedtelkes Nr. fertálhelesnek jutott 290 ö3. Ebben a dűlőben az egy hoód föld 1154 n.öl a féhoódos 580 n.öl a negyedhódos 290 ö1.

A kishoód: 1000 ö1
Magyarhód: 1200 „
Kateszter: 1600 „

18/7. Főlöntő merce, mérő, kiló

A főlöntőbe 12 kg. buza fér csapva.	Tetőzve 15 kg.
A mércébe 24 „ „ „ „	„ 29 „
A mérőbe 48 „ „ „ „	„ 52 „
A kilós zsákba 6 főlöntő	csapva 72 „

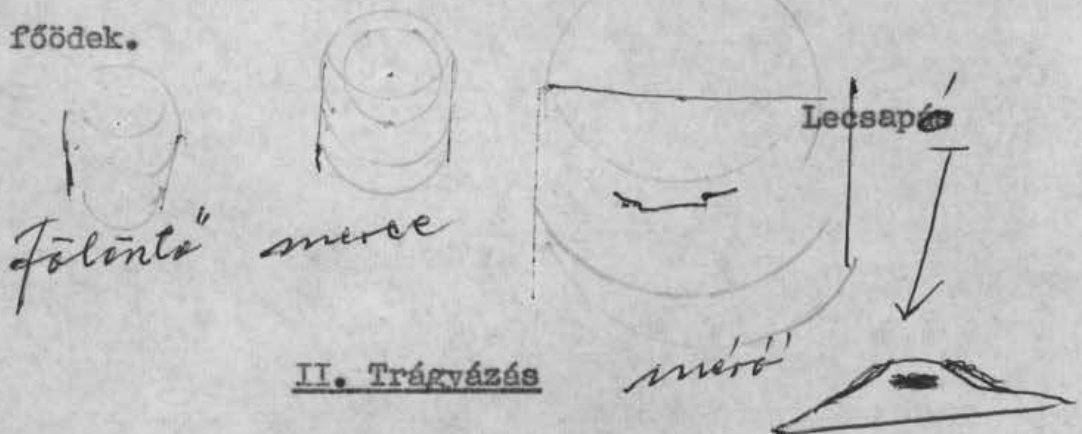
Csapva nevezzük azt a műveletet amikor lecsapjuk a mérőeszközök tetejét.

18/8. Funtus szekszió

Pm. Így is nevezték azokat a területeket amik a hagyományos telekkönyv szerint maradtak örökségbe jusba a párcellási idők előttről

Főfőlöntő
főlöntő merce mérő

Szeksziók földek.

A.

1. Hálatás /juhoknál: kosaraztatás/
- 1/a. Szaratas pm. hizlalás. Javitja a földet.
- 1/b.
- 1/c.
2. Tarcégezés
- 2/a.
- 2/b.
- 2/c.
3. Zöldtrágya
- 3/a.
4. Alom. Alom szóma pm. szalma
- 4/a. Szóma dudva, csutaszár faleveles
- 4/b. Almul bealmul
5. Ganyé

- 6.
- 6/a. Tikszar: kenderalá
- 6/b. Reterátganyé: konyhakertbe
7. Nem volt
- 7/a.
- 7/b. Árvaganyé
- 7/c. Lószaros sárral sikáták a szoobafőgyit
- 7/d.
- 7/e. Lószaros ganyé melegíti a palánta ágyat. Buborkamagot úgy csiráztattak lószarba, hogy egy darab deszkalapra hintették a buborkamagot fésukk magosan tettek és feltették meleg helre Nr. főtették a füstökonyha mestergerendájára.
- C. A trágyakezelés minősége kihordása a földön való szétteregetés

8. Kiganyéz

- 8/a. Négyágu vasvelláva leszedi a szaart utánna a hugyos szómáva együt főtési a sráglára, vagy a talicskára, a sráglát két egyén kiviszi a ganyéra, a talicskát egy személy kitója a ganyéra.
9. Ha sok a szóma a jószág meg kevés a ganyé meg kőő hát nyári állást csinyál a zember gyereke ahun éjjere is kinn marannak a maghák tipornyai a zalmot. Ebbü is van jó állásganyé.
10. Birkaakóbu szekéren horgyák ki a jó tikkadt birkaganyét. Ugyancsak szekérszám horgyák be a zalmot is. Emelhető sráglájukat amibe takarmányt Nr. ennivalót/ úgy emelik ahogyan a ganyé vastagodik. Nehéz kifeszegetni a zagyontiprott birkaganyét kihordáskor.
11. Szarvas. Ganyédomb ganyéhatár az udvaron összerakott ganyét, ganyédombnak nevezzük. A mezőre összehordott /kihordott/ ganyét ganyéhatárnak nevezzük.
12. Nyári istállónak neveztük azt a jászollal ellátott állást ami az udvaron a ganyét elkorlátuja.
13. Összeérik a ganyé.
- 13/s. Érettganyé: Hizlaaja a főödet. Szaporátlan mert kicsiny helet ér be.
14. Éretlen penészles ganyé, szapora mert nagyobb darabot beér.
15. Májásganyé: *A nagyjon isett meohe ganyé*
- 15/a. A lóganyé kiégett pm. tőzeges
- 16/a. Szárazganyé: A lóganyét meszes vagy penészles ganyénak nevezik. Melegagy alá hasznos mert tüzes hatékony melegítő ami által /Nr. áltu/ a növénypalánta nyüllését serkenti.
- 16/b.
- 16/c. Disznóganyé: Frissen kihordva a szőlőbe vagy a kertbe, nyálas nedves, Ha nedves állapotban a talajba kerül gyomnevelő hatása van. De a többlet munka /kapálá/ megtérül a bővebb terméssel.

- 16/d. Érganyévá vál a disznóganyé ha nem mozgatják bizonyos ideig egyhelyben marad. Szőlő telepítésnél vagy tőke /tüke/ vagy aláganyézásnál közvetlen hatása jó.
17. Vető alá ganyézás: Gaz nevelő, de a "szükség törvényt ront". Inkább legyen gazos majd a buja termés elnyomja a gatz. A sovány terméstől többet ér. De a régi időkben vizesen tipratott szómát, dudvát meg háztetőről lebomlott avétt zsuppot is beleszántották a földbe úgy javították. A régi fagöröndös ekék brázdájába az egész család 5-6-7 tag /vakbrázda/ meg összetót csomókkal a szántás színe.
18. Ganyét hord. Nr. /szokásmondás: Ganyéhordásba született/
- 18/a. Ganyéthordányi őszi betakarodás utántu-tavaszi kukorica rakásig vót szokás. Aztán mezei kupacka. Szóval a parasztnak nincsen nyugta mert
- 18/b. ha az eső szemetel ganyét akkor is lehet hordányi.
19. Ganyé húzó kapocs fanyél vasküpübe. Pm. Gyorsítja a lerakódást, hogy ha a földön hogyha a kocsi háttulján kupacokba rángatjuk le a ganyét. Utánna jó eltereketnyi és alá szántányi addig amég ki nem szárad és a lé le nem húzódik a kupac helyén.
20. /Nálunk ismeretlen/
21. Pállóhamut a ganyé beső sarkába tették és ujjal keresztjelet huztak rá mert a hiedelem szerint betegséget jelentett, rontást hoz az emberre hogyha a pálló ^{hamutba} ganyéba tapos.
- pm. Pálló hamunak nevezték azt a lugotképező hamut amit nagymosás előtt a pállósajtárban a szennyesruha göngyölegének használt. Pállóruha lepedő fölé rakott hamut öntöztek.

Pállósajtár

III. Az eke és a szántás

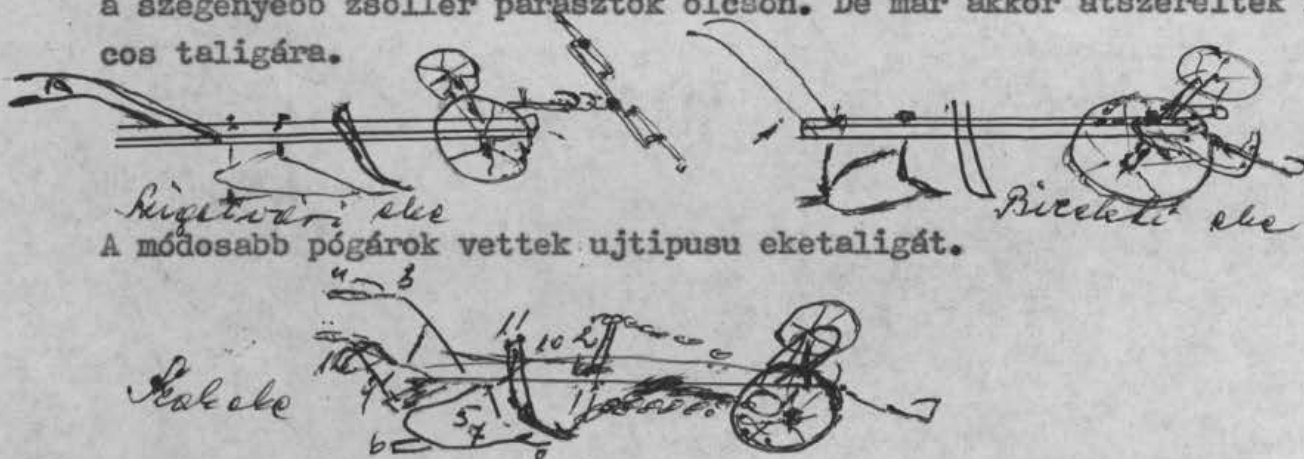
Repülő ekefej és kormány. A kormány előre pöndörődő szépen fordít. A szemetet és élőgazt aláförditja. Nem marad fölül a szántás tetején. A fogatnak nehezebb mint a bicekli és a szigetvári ~~karék~~ ekék, mivel a talaj nekifekszik a kormánynak.

Szigetvári eke: pirosfestékkel festett hosszabb gerendelyű - hosszukás kormányu eke. Könnyen vontatható. Hátránya az hogy rosszul fordít, és a fordítás élite marad. A fordítások közül a gaz kilátszik. Egy szigetvári kovács találmánya. Maga árusította a vásáron.

Bicekli eke: Formátlan alkotmány. Könnyebb mint a szóra repülő de a gazos földet összetolja az élét kidobja.

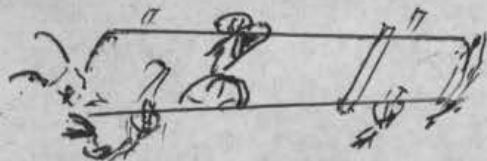
- 1/b. Az első világháboru előtt már szórványosan egyik-másik módosabb pógár felcserélt a fagöröndös ekét, vasekére. Akkor még nem voót ijjen a Kühnee féle vaseke mint utóbb. A hajszás kerék igen nagy méretű vót.

A taliga tengő egy darabba vót és nem volt egyéb mélség szabálzó mint a láncszem - rövidre vagy hosszira akasztása meg a taliga vánkos le föl emelése. A középparasztok az első világháboru után cserélték ki a fagöröndös ekéjüket vas ekére. A fagöröndös ekéket megvették a szegényebb zsöllér parasztok olcsón. De már akkor átszerelték láncos taligára.

A módosabb pógárok vettek ujtipusu eketaligát.

2. Ki a mezőre ha szántani mentünk felraktuk a kocsiderékba.

Ekelón, csak a nagy uradalmi béresek huzatták a nagy 8-as 10-es ekét ki a mezőre.

3. Eke /többes/ ekék. Tárgyragos ekét /többes/ ekéket.
 Eketaliga: Részek 1 eke - göröndő /gerendely/ 2. huzóvas, 3 ekeszarva 4. csuszóvas, 5. ekefej, 6. eketalp. 7. ekekormány. 8. ekevas, 9 üsztöke fészek, 10 csorosziartó, 11 csoroszla, 12. üsztöke, Taliga: 1 tengő, 2. huzó-rud, 3 koszorúvas, 4 vánkos, 5. huzószeg, sasóka - karika, 6 huzóláncz, buboskacsavar. 7. Hajszáskerék - csáskerék.

3/a. Vettem az utóbbit de az első vasekét örököltem.

3/b. Vasatéléztetünk megkenjük a taligát /tengelyt/

3/c. Kovácműhelyben a kohó tűzében fölmelegíti a kovács az ekevasat.

/egyszerűen csak vasnak mondjuk/

Költeményem:

Egér hája, taligára.

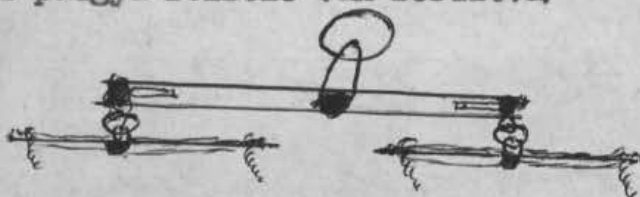
- 3/d. Nádulás. Amikor már a vas ugy elvásik, ha az eke faral, ha elég méllen akarunk vele szántani, akkor hozzá forrasztottunk a kovács műhebe akkora acél darabot, amekkora ujkorán voót. Azt nádulásnak is meg acélozásnak is mongyuk.

A tengőt ha összeütik úgy hogy a végét megmelegítve az ülőre vagy másik vasra merőlegesen verik tengőtömésnek - ha a hossza nem aggya ki akkor hozzáfórrasztunk, ezt pedig nádulásnak mondjuk.

4. **Üsztöke:** Üsztökéve letaszigáljuk az eke torkáru azt a szemetet amit összetol. Pm. ősszel és tavasszal amikor végezünk a szántással, - bekenjük az ekekormányt zsirraft vagy olajjal, hogy ne ragadjon rá a friss föld, amikor újra kezdjük a szántást. - Ha ezt elmulasztjuk akkor van kelete a züsztokének míg a kormány kifényesedik.

Az eke fogatolásának módja.

- A. Ugy fogjuk rá a lovakat hogy a taliga rudra - kampóra, akasztjuk a hámfát színérű /színérű van a hámfá hogy ha a kisafa végire vasalt hámfá tasni padgya fölfelé van fordítva/

A hajszás ló jár a brázdába a csás meg a parton szokatlan. Tanulatlan lovakat elől összekötjük vagy a kötőfék karikáná vagy a szügyelő karikáná, a gyeplü szarát lecsatoljuk és a szántó /kötél/ gyeplüt rácsatoljuk, hogy a nyakukba akasztva a zeke szarvát is foggyuk, üsztökélünk is ha köll, de a lovat is tuggyuk vezetni mert a nyakunkba akasztott gyeplü kézmé van.

5. Hajszás jószág az amellik jobb felü van fogva csás az amellik balfelü.

6. A szántóostor kenderből font vékony kötél ostor. Végire jó dus rafia sudarat fonunk, hogy jó esettye legyen a durantáshó.

- 6/a. 1. az ostornyél, 2. telek, 3. ostor, 4 sudár.

- 6/b. ostor sudárral.

7. Kötőfék: Sziykötőfék, kenderkötőfék, gurtnikötőfék.

- 7/a. Kötőfékfej: fékszar, fékarika.

8. Hám: A kancahámon belefoglalva két hám karika kápaka-rika. A három fogja össze a szügyellőt.

9. Istrángot füzünk huzókarikába a hurkos végét akasztjuk a hámfára.

- 9/a. Vesd föl az istrángot

- 9/b. Komóthám., kancahám, parádeshám

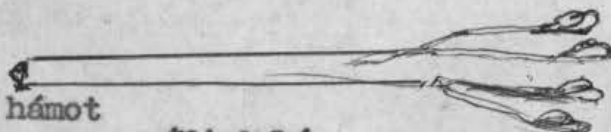
10. Gyeplü: 1. fogószar, 2. fékszárak.

Szólásmondások:

Eladom a gyeplüt hámot

élünk akkor jó világot! /Népdal/

2. Jó megfogta a gyeplüt.
3. Amíg élek a gyeplüt nem adom ki a kezemből!
4. A gyeplüt ki ne add vagy ki ne engedd a kezedből.

11. Kantár: A ló fejére felszrijjazott szemellenzős szerszám részt.
- 11/b. Szájkosár: Iszalagból vagy drótból összefont öblös alkalmatosság a szájkosár. Nem jó hogyha az eke huzó barom legel kapkod a talaj felszínén burjánzott zöld növények után mert az eke megfaral vagy kifordul, aztán rontás lesz.
12. Kisafa Nr. Hámfa a neve annak, fából több - három farászból készült eszközenk amivel a lovak vontatják az ekét a taliga rudkampóra akasztva. Ugyanigy teszünk boronáláskor is, vagy bármit huzatunk hengert, simitót, kultivátoót.
- 12/a. A kettős hámfa hosszát megadja az a körülmény, hogy a paaron /bakháton/ parton járó csás barom /ebben az esetben ló/ csás ló szabadon járása közben el ne huzza balra a taligát és vele az ekét. Amióta szakekével szántunk kisebb ez a lehetőség.
Szakekének mondható már az a fagöröndös fataligás eke amit átszereltünk láncz huzóra.
13. Szakeke hámfával fagöröndös taligás:
14. Ráfog az ekére: befog
15. Lefog - kifog
16. Szerszámul: Ragd rájuk a szerszámot, Befogunk, vagy fogd be őket.
Pm. A kifogás befogás szó használatát inkább a kocsira /kocsiba/ fogás esetén alkalmazzuk.
A ráfogást befogást pedig az ekére boronára, gurgulára odalozásra /:odalozásnak neveztük azt a munkát amikor egyik kocsi oldalát levettük, a lőcskarikához fűztük a tartó láncz kettő végét. A tartóláncz középső nagy karikáját belefűztük a hámfa peremébe:!

17. Indítás: Gyű. Gyüllónee tüled, hajsz vissza vagy rukstehő curik heő!
- 17/a. Heő!
- 17/d. Tüled a jobbra fordulás
- 17/b. Hajsz, haojsz hajsz haojszára, balra fordulás.
- 17/d. Hátra: curikk crukstehő
- 17/e. Biztatás : Gyűnee
- 17/f. Lassítás: Pszthohó, hahó pacikám

17/g. Fordítás: forduló a végén. Ha hó hajszára vagy tüled.

17/h. A ló lábát felvenni. Auf - föl - föl

Először megfogjuk a nyigért azután ha kézbe legjobb a papát fogni középen.

18. Béres gyerek Szántó bujtár. A négyökrös fogatnál alkalmaztak tinók tanogatásakor. /tanítás/

Az ökör befogása

19. /Saját dalom/

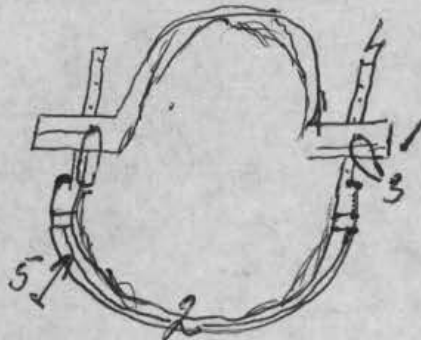
Nyikorog a tehénökör igája
szánt az eke faral a taligája...

Járom /iga/ az amibe szántáskor meg szekérhuzáskor az ökröket és teheneket fognak.

Kettősjárom részei:

1. A-fa = 150 cm.
2. B-fák = 70 ,,
3. Igafa = 150 cm.
4. Járomszögek = 80 cm.
5. rudszög = 30 cm

Eggyes járom

1. Igafa = 60 cm
2. szegfa = merőleges 24 cm.
3. Huzó = vaskampó
4. Méretfák = 22 cm.
5. foglaló vas.

Márton István osztopáni adatszolgálgáló, Vöröshadsereg ut
80 éves.

19/a. A járomnak részei:

19/b. Hosszabitott járom Nr. közülő

19/c. Kötél gyeplőt az első világháboru után használtak. Először csak tehenek fején levő láncra, kötötték. Később Márton István maga csinált kantarra orsó karikákat szerelt és a kender gyeplőt az első végén kettősre választotta a belső végeket keresztbe csatolta a belső karikára.

20. Jól betanult állatoknál a marhalánc kelevizes végét ráakasztották a járomra szerelt vaskarikára. Szükség esetén vezetni kell és kéznél vannak a kikapcsolásra.

21. Az erősebb nagyobb tehenet jobbról akasszák hogy a brázdába járáskor kisebb legyen az eltérési magasság. Hajszáru. fogás.

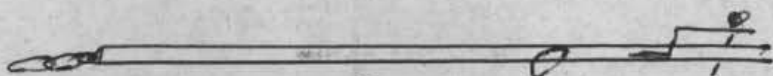
22. Csáru fogás pedig a balfelüli oldal /ekefelől nézvel/

22/a. Lásd a 21-22ben

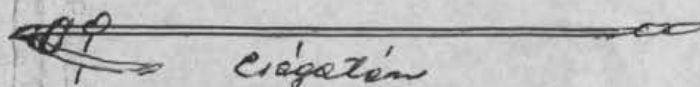
23. Előljáró szántóbujtár aki a teheneket irányítja.

23/a. ,,~,,~,,~

- 23/b. Vezetni azért kell hogy az eketaligát félre ne huzzák mert akkor kifaral és rontás lesz /vakbrázda/
24. Tézsla, a neve annak a rud félének amit az eketaligára akasztunk szántás-
kor, hengerülés /gurgulázáskor/. Amikor amit munkálkodni akarunk.
Pm. A tézslát hátulsó ökröknél használjuk /négyes fogat esetén/ az első
ökröfogát meg cságotét tart - vontat.

Tézsla.

Cságotén

- 24/a. Márton István sógorom elmondta, hogy szántáskor nem jó a második vagy
harmadik karikába akasztani a kampót. Egy alkalommal a Perák János mér-
gelődve panaszolta, hogy nem jó jár a taligája. Erre sógor beakasztotta
rövidebben az első karikába a cságotét.

- Na most próbád!

Uram fia nem vót semmi baj. Jó járt mingyá az ekéje.

- 25/ Lekötés: Ha az ökrök vagy tehének nem egyforma szándékuak, az egyik
sörényebb akkor az előrébb járó fején a láncot bekötjük huzásra a járom-
kérekarikára. Ha az nem bizonyul elégnek akkor a jármot hozzá láncoljuk
a cságoté tézslán vagy rudon levő vaskarikához.

26. Bejármoz - kifog - lejármoz

27-28

29. Indítás: Hajde hi-hó-he.

- 29/a. Jobbraterelés: Ha hű hű hű - hó hű

- 29/b. Balraterelés: hajde hó - ha - ha ha,

- 29/c. Hátra: Hű vissza - hó

- 29/d. Siettetés: Hajde hó - haj haj,

- 29/e. Lassítás: Hó-hó-hó

- 29/f. fordulás: Azonos a 29/a 29/b-vel a 29/d vagyis a siettetés nem tanácsos
mert ha a tehén ökrök ~~fárad~~ faral, akkor zsódal-baral és az eke kifaral.
Ezért használjuk a hó-hó szót, hogy az állatok nyugodtabban haladnak és
jobb a munkatempó.

29. Állítás: Hó-he

Osztopáni verbunkosok

/Néhai Topa Horváth György adatszolgáltatása/

1. Böéres legény mezétláb ment szántanyi
Itthun hatta a csizmáját vasanyi,
Kilenc kovács nem merte e vádunyi
vádunyi, vádunyi.
Egyse tudott tulipányos, rozmaringos
rózsáspatkót csinyáni.

2. Böéres legény böéres lányát szereti
az anyja meg az ablakon neveti
A zannya meg az ablakon neveti neveti
neveti neveti
Hogy a lyányát böéres legény szereti, szereti
szereti, szereti.

3. Böéres legény te rakd meg a szekeret
Sargyu túske meg ne szurgya kezedet
Fábu vaan a vella nyele csinyáva
csinyáva, csinyáva.
Föl tőri a tenyeredet csunyára csunyára,
csunyára csunyára.

C. A szántás

30. Szánt: buktat, kever, vetőalászánt, /:vetőszántás:/ alászánt /trágyázást/
alászántya a ganyét. Mélszántás ősszel. Minden tag földet évente egyszer
mélyen szántunk, hogy minél több vizpáracseppek raktározzunk a talaj
szerkezetébe. A nyári mélyszántást keverőszántásnak - keverésnek nevezzük.
Az őszi mélyszántást ugartörésnek is nevezzük. Kiszántás akkor történik
amikor szántás segítségével valamilyen terményt kiforgatunk a talajszinre:
pl. krumplit, cukorrépát.

Felszántás akkor történik amikor a föld mélyén az altalaj bolygatásával
felszínre fordítunk vad-szűz talajréteget.

Megszántás akkor történik amikor többszöri szántást adunk egy termésnek
/ujraszántunk/.

30/a. Számlik: Ismeretlen, Pl. gondolom hogy a taligán a koszoru mélységet
szabályozó lukak lehetnek.

31. Paaragulás amikor hevert földet főszántunk. Hogyha gazos a talaj láncot
kötünk a hajszás keréken belül a taliga tengőre, hogy a gazt a fordítás jó
eltakargya. Zöldganyézaskor is láncal huzatjuk le a termést. Így már
alászántásnak mondjuk.

Buza alá három szántás, hogy az elővetemény letakarítása megengedi szükséges
időt. Ha a talaj összeérik, mert éretlen talaj forgatása haszontalan fölös-
leges munka. Amikor a szántás színe gazosodni kezd, akkor összevan érvel
a talaj. Száraz esztendőben nem jó a buktatás, mert félő hogy keveréskor
nem megy a vas bele mélyebben. Ilyenkor le kell kötni a talaj felszínit
frissen félnapi szántás után hengerezéssel /gurgulával/ azelőtt kocsioldal-
lal. /odalozás/, hogy vetőalá porhanyós ikrás legyen a szántás és jó maghá-
zat adhassunk a vetésnek.

Tehát száraz esztendőben az első szántás legyen - legalább - olyan mély /13-15/ cmhogy majd, vetőszántásnál is jó talajból legyen lehetséges magházat készíteni.

Rozs: alá kettő szántást végeztünk mert korábban van a vetés ideje és a talajnak összeérése csak így van biztosítva.

Ősziárpa: alá ugyanígy mint a rozs alá.

Általában a szántási mélység ugartörésnél 15 cm.

Keverés : 22-25 cm.

Vetőalá: 10-12 cm

A munka elvégzése is különböző.

Ugartörés: 8-9 óra kh-t.

Keverés: 13-15 ,, ,,

Vető: 6-8 ,, ,,

31/a. Szántás: és semmi más

32. Lásd a 30 tétel alatt.

csak törés néven említjük a gyeptörést is.

32/a. Sikéren a tarló buktatósnál kissé mélyebb első szántás és a vetőszántás ha a talaj előzőleg mélyszántást kapott.

32/b. A vetőszántást úgy is mondjuk, hogy buza alá rozs alá kukorica alá vagy krumpli alá szántunk vagy szántás.

33. A szántás különféle módjai:

csára szántás, hogyha bakhátra összedobadjuk a fordítást és szérlü lesz a brázda.

34. Hajszára szántás, hogyha a mezsgyére dobatjuk a fordítást és középen lesz brázda.

pm. Ez esetben nemcsak a lovakat irányító forduló szó adja meg a szántás módját hanem az eke fordításának művelete. Jobbra-jobbra hajszára balra-balra csára.

37 Brázdula szántás lezdésének neve vagy kibrázdul

37/a. Vakbrázda - rontás a neve annak az elmaradt eleven ugar résznek ami az eke kifaralása következtében keletkezik.

37/b. Amig kézzel vetettünk addig vetőalá keskeny fordításokat hagytunk, hogy a sűrű fordítás szebbé teszi a vetés kikelésit mert a fordítás volt a magház.

37/c. Szántás után keletkezett aránytalan pupokat háskós szántásnak mondgyuk. gubacos.

38. Forduló

38/a. Fogás

38/b. Fordítás

39. Fogás az a rész amekkorát egy brázdulással elvégez a szántó. Ha a parcella nagyon széles, akkor sokat kell a végén taposni és nehéz bedülőzni. Inkább több fogásba szántjuk.

40. Dülözés. \bar{H} tag végzése után a fordulók végét keresztbe szántjuk, hogy elne maradjon szántatlanul ez a rész amit fordulókör az eke kifordítással okozunk.

40/a /dülőre gyutottunk/ vagy értünk. Ha valamilyen vitás ügyet sikerrel lezárnak akkor mondják hogy: /végre dülőre értünk/.

41. Osztopán határa dombos és ezen szám alatti művelet ismeretlen.
43. Hont a neve nálunk a hantnak.

43/a. Gyöngynek.

43/b. Hasáposnak mondjuk azt a rögöt amit a fűgyökere össze köt.

44. Hasápos hantos ha nagyobb összeragadt földdarabok maradnak a szántáson.

45. Hasápos a nedvesen szántott gyeves pörgyész talaj.

45/a. Feslik a hasápos fordítás

46-46. Minden munka kezdeténél, de a szántás kezdésekor, amiután beállítjuk a lovakat vagy a teheneket ekével a brázdába: Keresztet jelezünk az Atyának és fiúnak és szentlélek nevében. Utánna hangosan szólítjuk az állatokat "Na Jézusom Krisztusom segély meg bennünket"

Más: Uram Jázus segéj meg!

Ha valaki megdicséri a lovainkat hogy szépek, azt feleljük rá hogy seggibe szemed, aztán rájukpöködünk abban a hiszemben hogy így nem árt a szemverés.

Fölfarkalás muszáj Pamuki Gyuribácsi szájhagyománya:

"Aki szemháltu - szengyernapig a lova farkát fő nem köti az a felesége szajhaságát e nézi"

Pávafarokra kötés
paradás

paragi
kötés

Fonyottkötés

Farkad föl a lovakat osztán szereszámud föl őket. Taliga csikorgáskor azt mondjuk: "Megitta a kocsis a kenyőcs árát, Szengyer nap előtt ne üjj a szántásra mer megrontanak". Voltak akik hittek a megrontásba. De a világosultak tudták hogy a meleg izzadt testtel hideg földre ülni meg-hülést okoz.

Kendervetés után a vetőabroszt magasra dobni annyit jelent, hogy magasra nőjjön a kender.

Mák vetés ideje alatt a vető ne beszéljen mert férges lesz a mák. De a mák vetőmag békák kuruttyolását zsákba ne érje, mert aszályos és kukacos lesz a termés.

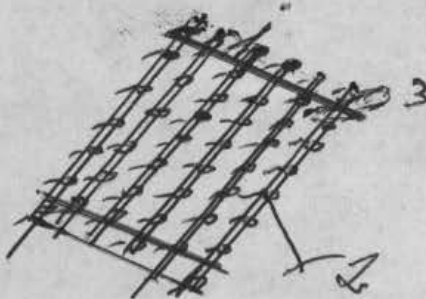
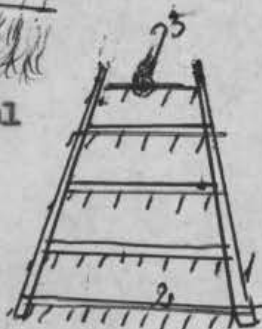
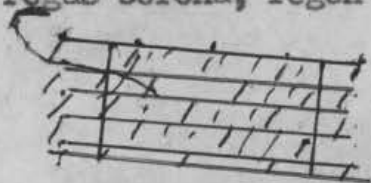
Vetőabroszt kenderfonálból szőtt himes - abrosz, amely karácsonykor a harmadik az asztalom, vetés kezdeténél a maggal keresztet vetünk. Végezéskor, Aggyon Isten disze szaporuságát.

IV. Egyébb talajművelő eszköz.

1. Rőgtörés szárazság után a idején a szántás után nagyon hontos földet elboronálni nem lehet becsületesen. Előbb fejsze fokával vagy egyéb kézi eszközökkel törjük a honto t.
2. Borona. A talajban raktározott nedvességet lekötjük, hogyha felszínét megkeverjük elaprózzuk - simítjuk.
- 2/a. Tüskeboronát vetés után használunk, hogy a talajnedvet fokozatosan sikerebben lekötjük.

2/b. Fogas borona, régen fafogakkal

ácsolás
és kovács
vasalás.

Kovács vasalta
Parag László
1. borda
2. vasfogak
3. Huzókampó

Édesapám készítette
ácsolta

1. bordák
2. ~~vasfogak~~ fafogak
3. huzónyig

3. Boronál. Boronálok boronáltam, boronyál, megtépettem, elmunkáltam magottakartam.

Pm. Hova mész? Elmegyek boronálni.

Nr. Boronyáni, boronyázni, porházni.

4. Vetés

5. Kézivetés

5/a. Elvetetted ezt a szántás?

Pm. Pedig nem a szántást vetjük, hanem a magot vetjük a szántásra.

5/b. Alávetetted előbb

5/c. elmagutam. Tovább 1930 óta már csak gépekkel vetettünk.

5/d. Vetőabrosz himes karácsonyi abroszból. Az abrosz kettő négyzet ellenkező sarkát a vetés kezdetekor összekötjük de amíg mindent el nem vetünk addig kötve hagyjuk. A maghoodóegyüttal a magszálen is jár. Szél esetén egyik irányba velünk, hogy a szél a magot egyenletesen szélessze meg. Vissza ne verje. Szél után.

6. A vetés mozzanata. Kézzel vetésnél a jobb kézzel markolunk gabonánál öt egészujjal lefelé zárt markot felemelve lassu nyitás alatt ugy lendítjük a kárt, hogy amire a mag szórodik a marok alsó tenyér rész szépen egyenletesen széleszt.

Jobb lábra is ball lábra is egyenleteser vet.

így jó! így nem jó!

- 6/a. Egyik lábra csak végzés esetén vetünk, ha az utolsó elő keskeny.
Féllépésre vet.
- 6/b. Lépésre vet.
- 6/c. Háskózik, háskós lesz a vetés
- 6/d. Szór: egyenletesen szórja.
7. Elő pászta az a terület amit egyuttal bevetünk.
- 7/a. Fépászta
8. Rászór
9. 1935-40 közötti években rátértünk a gépivetésre.
- 9/b. 1. magas láda, 2. tengely, 3. forgó vas. 4. hernyóső, 5. csoroszla, 6 szabályozó, 7 csőkarok, 8 hátulsókerek. 9 gép eleje, 10 elsőtengely. 11 fordítókar, 12 vezetőfa, 13 derék szép, 14 szerszámláda, 15 vetőkörték 16 üsztöke.
10. Magtakarás Könnyű vagy magtakaró boronával szükség szerint egyszer vagy kétször elműveljük.
- 10/a. Boronával elmunkál elláttya jó elláttya a vetést.
11. Gurgula. Ha a föld nem elég porhanyó akkor a boronálás nem elég. Gépvetés előtt meg gurgulázzuk, hogy a gépután aprólékos hantok maradjanak a téli hótakaró idején, hogy lélekezethez jusson.
12. Kézi vetés idején a karácsonyi abrosz kettő csücskét /sarkát/ a vetési-
dő kezdésekor összekötjük és azt a vetés végeztéig nem jó eloldani, mer
a gabonát nagy veszély éri - mivel az isten markába van az eleségünk.
Tök vetéskor futval kell menni, hogy futós hindája legyen a töknek.
Petrezselmet: déliharangszókor jó vetni, hogy kevés gyökere legyen.
/egy óráig egy gyökér/
Burgonyát úgy kell ültetni, hogy a déli harangszót meg ne hallja.
Mákot repcét korán február végén vagy március elején jó vetni hogy amire
a melegség rovarai előjűnnek, tul legyenek a virágzáson. Hogy a mák fér-
ges ne legyen, vetés közben beszélni tilos!

V. Vetéstől aratásig.

1. Csirzik a vetés. Elöntötte a földet vagy hiányosan ket a frácskai búzád
unsicai árpád.
2. Ljesztők. Látható és hallható eszközök. Ember ruhába öltözött kaaró,
keresztfája végire kerti seprűt kötünk. Csilingelő szél ijesztő egy
forgó segítségével valamilyen fémlemez érintettünk.
Hosszu botra törött übeget huzunk, aminek a fénye a puskacső ösztönös
sejtését idézi.
3. Legeltetés tipratás, szellőztetés
Korai vetések, hosszú ősz esetén tul buják. Hó előtt tipratjuk etetjük.

Ha télen hó olvadás után újra fagy akkor kipállás veszély fenyegeti a vetést. Régen lóval tiprattuk most traktor ekével töretjük a jég felszínét.

4. Fölfagyás esetén csak a henger segíthet, hogy a fölpuffadt talajszint visszanyomja addig amíg a gyökér elnem szakad, pállás és elfagyás esetén pedig levegőztetni kell a talajt, boronálni. Ha nagyon beköt a föld, tegyük a boronára nehezítőt.
5. Fagyás tavasszal. Kertészetben papir és dudva takaróval gyümölcsösben pedig és szőlőben füstöléssel védekezünk /kevés szerencsével/.

1074

Osztopáni Szárazmalom.

Sass József sz: 1901 március 1.= 66 éves
adatgyűjtő 1967 február 24-én

Agatszolgálók:

Galambos Julianna szül: 1889 február 21-én= 78 éves

Benkő Ferenc sz: 1879 okt. 1.= 88 éves

Farkas Lajos patyi sz: 1890 jul. 28= 77 éves

Márton István sz: 1887 dec. 20= 80 éves

Lakos Rudolf molnár sz: 1889 = 78 éves

A rajzért elnézést kérek mert a szárazmalomnak én már csupán a romjaira emlékszem. Amikor felébrendt bennem a gondolat, hogy megörökítem ezt az érdekes malmot, bizony nem tudtam még hogy sikerül -e? Azt sem tudtam hogy miképpen kezdjek hozzá.

Nagyon kisgyermek voltam 1904-ben mindössze három éves. Arra már emlékezem hogy Gombos Pista kocsin járt a faluba - egy szürke meg egy pej lovon - úgy hordta össze a telizsák gabonát, örölni. Vissza meg a lisztet a házakhoz. Gombos Pista ott maradt az első világháborúban. A "Hősök szoborján" be van a neve vésvel a többiével. Ő volt a legidősebb Gombos gyerek, utánna három nővére a Julcsa-Lina-Margit. A Margit velem egyidős /66 éves/ már özvegyen él férje Sámson Imre szabó meghalt néhány évvel ezelőtt. A Lina is mint hajadon meghalt. Julcsával kettésben élnek, Tsz járadékosok.

Margitnak Gyulanévű fia postamester, Nagykanizsán vett házat nejével Ivók Margittal. De ők nem laknak benne mert javadalmi lakásuk van. Ugy van hogy Julcsa meg Margit Nagykanizsára költöznek Gyulának házába. Osztopánban eladták a házukat de még itt laknak.

Gomboséknál

Tegnapelőtt - 1967 február 8-án szerdán bekopogtam Gombosék ajtóján. Üveges ajtó nyílik az udvar felül. Utcáhozszába fekszik a vakolatlan cserépszindelyes ház. Majdnem négyzetes. A régi zsuppos házat már régebben lebontották. Ezerkilincszáztizenkilencben a - Tanácsköztársaság idején - még abban volt a pártiroda. Én még mint suhanc tizennyolc éves voltam akkor de már eljártam a pártgyűlésekre. Petrák György volt a párttitkár. Jó furó faragó finomkezű ember volt, meg tudós olvasott. Arra is emlékezem hogy néhai S. Németh komám felolvasott egy folyóiratot amelyben Lenin elvtárs utasításai voltak. Most már nyoma sem látszik az öreg háznak. Széles nagy épület volt az első és hátulsó szobák egész szélességben közép pitvarról nyíllottak a szobák ajtóit.

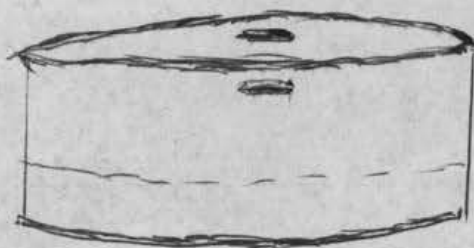
Két kisebb cserépszindejtető házat épültek a széles telekre. Amit most Király György vett meg. A Sámson félet lebontotta mert a talajviztől felázott a fala. Most a Julcsa és Lina féleiben lakik a Margit is. Barátságosan fogadtak mint gyerekkori ismerőst. Margit velem egyidős 66 éves a Julcsa meg 1889 február 21-én született most 78 éves. Igyekeztem a tárgyra térni hogy kíváncsiságukat eloszlassam. Öregapámat szól Julcsa Gombos Péternek hívták. Itt haat is meg Osztopánban.

A küemlék is meg van a temetőbe amilyen a Gombos család megvan örö-
kítve. Öregapám 69 éves korában haat meg. De öreganyám - Csontos
Rozália - 92 éves voót, hogy meghaat. Édesapámmal egy esztendőbe
haat meg, öreganyám. 1904 február ban haat meg öreganyám.
Édesapám meg Gombos János április 24-én. Édesanyám meg 1920-ba haat
meg. A világháboru után.

- Én meg akkor házasodtam felelem közbe. Akkor voltam 20 éves.
Julcsanéném emlékszik e még jól vissza arra a szárazmalomra ami itt
a maguk szűrűjébe voót?

- Persze hogy emlékszek iszen a Siklósi malomtu én jártam ide
öreganyámnak ebédet hordanyi. Sohase felejem e hogy szokta mondanyi
ebédközbe: "édes lányom mond apádnak hónap, hogy kiggyen egy klágli
bort is, mer öreganyám szerette a bort"
Mennyi az e klágli? Julcsa néném. Azt én se tunnám megmondanyi, csak
ugy szokta mondanyi, meg má én is felejtek. Hát kik építették azt a
szárazmalmot Julcsanéném?

- Kik? Hát öregapám meg Édesapám saját maguk. Mer hát mónárok
voótkak. A mónárnak tunnyi köllött furnyi faragni. Öregapám a Siklósi
Gyula malomgyát bérüte. Édesapám meg Vámoson is voót főmónár. A főösső
malom vót az ~~xxxxx~~ Siklósi uraságé az aasó meg a Tallián Bandi ura-
ságé. Minek kellett még szárazmalom Osztopánnak mikor vót 2 /két/
vizimalom? A vizimalom nem a mienk voót. Mink csak mónárok vótunk
benne. Meg aztán pörbe keveredett a Siklósi uraság a Talliánnal a
"vizjogér" mer a vizimalomhó viz jog is köllött. Akkor öregapám haza-
hita Vámosru édesapámat, aztán neki átak ide a saját udvarukra épi-
tettek szárazmalmot. Akkor még parasztra ölettek ám. Utóbb öreganyám
vett egy nagy karikós szitát.

Akkora vót mint egy szűrűresta. Aztán ha valaki ugy akarta hogy le-
gyen kiszitáva, hát öregapám kiszitáta. Szegény nép örült ám ha parasz-
ra is ölettek neki, kevés voót a gabonája ugy kereste nehéz munkával.

Gombos néni szitája ilyen lehetett. Kéziszita szájhagyomány után.

Aztán amikor a pör megszűnt a vízjogér - folytatja Julcsa néni - akkor újra a Siklósi malomba öletünk. Egy darabig egy Szücs nevű mónár bírta bérbe a malmot. De a Szücs meghaát. Voót neki egy Szira nevű főmónárgya aki beszerezte a malmot hengerre meg dupla szitára. El is vette a Szücs özvegyét. Eközbe öregapám hazahita édesapámat vámosru. Aztán újra kivették a malmot úgy hogy a szerelést átták aztán ebbe fizették az zárendát több esztendőig. Mer a szerelést mink is csinátuk. Még a selyemszita szélit én is varrtam rá.

Hát a szárazmalommal is ölettek azután is - kérdem? Hoógyne! Itt öreganyám vót a mónár. Akkor hordtam ide én neki az ebédet onnand a vizes malomtu. Meg onnand jártam iskolába én is. Öreganyám kapitányos asszony voót ám. Jártak mihozzánk a betyárok is. Sokat meséte azt a betyár vezért aki a Szován birót itt a Szován birót itt a dombon agyonlőtte. - közben a Szován domb felé mutat át. Ellenben a kovácműhely felé - Juhász András meg, Druzi Jóska meg a Savanyu, meg a Kökény úgy tutta a nevüket, de én most má elfeledtem ám a többiét.

- Julcsa néni, most nekem a szárazmalomrul, mondjon amit tud. Szeretném megörökíteni az utókornak. Milyen voót? Hogyan építették? Kik építették? Miből.....

- Fábu, mindenféléljét tisztán fábu. Egy ló huzta körbe. Nagy kerék vót rajta, kosztos gyerek hajtotta a lovat. Amikor a Pistánk megnyüt akkor meg az hajtotta a lovat. Amikor kimut iskolábu e-mut 12 éves. Jajj tuggya eszembe gyut szegény Pistánk iszen ott maradt a háboruba - de ujjan alattomos gyerek vót. Mikor a lovat hajtotta közbe mondogalódott, de mindig ujan talpraesőt.

"A mi papunk kormos szája,
Nem illik a korsó rája".

Tuggya az öreg Vinis Fülöp tisztelendő ur meg ippen ott át tufelü a kerítésen - mert itt lakott a szomszédba. Hoszu pipaszárbu pipát aztán hagatta a gyereket. De nem szót neki, hanem édesapámnak meg édesanyámnak szót hogy ez a büdös akasztófa engem versül kie engem csufol. Meg pirongetták érte a Pistát de az meg annál inkább mondogatta. Tetszett neki ~~nixta~~ ez a vers. Aszonta hogy a malomtu tanuta. Hagassák meg hogy az is mongya. A vizesmalom meg azt szokta mondanyi.

**"Egy szem kevés kettősék,
Eyg szem kevés, kettősok"**

Igy csattogott a malom. Mégis hogyannézett ki az a szárazmalom Julcsanéni? Hogyan hajtotta a követ? Álló vagy fekvő volt a darálókő?

- Fekvő kő vót. Ippen ugy mint a vizesmalomba. Vót egy nagy fogas-kerék egy nagy pajta alatt. Telü voót vele az a zegész nagy szűrünk /szérü/ A pajta kőlábra /tégla/ voót. Talán még nyolc méter is voót így is meg ugy is. A malom kisebb vót. A pajta közepe kivót ásva abba vót állitva egy gödörbe egy igen vastag fa, amien a nagykerék vót, amit a ló huzott körbe. A gödör hele sokáig meglátszett. Az a vastag fa igen szépen simára vót karikásra faragva. Arra vót rácsinyáva az a nagy fogas-kerék ami hajtotta a kijet /követ/.

Őszintén szólva nem értettem meg Julcsanéni előadásából amit akartam. Hogy milyen összetételű lehetett ez a fából épített alkotmány. A közlő járt eszembe, mint a járgányos lohuzóknál a csuklós gardány amin a lovak átlépkedtek förgés közben, ami aztán hajtotta a dobszijjat.

Megértettem a kőnek fekvő állapotát, a daráló alakját, téglából rekott pajtalábokat egy lóhuzó alkalmazhatóság fölé a daráló malomnak kisebb épületét. De azt hogy a hajtóerő hogyan jött közbe nem értettem meg. Mégis megköszöntem ennyit is és gondoltam hogy valami ez is.

Benkő Ferenc sógornál

Két nap múlva már vittem magammal egy rajzot a híres nagykerékről és tengelyfáról 1967 február 10-én Benkőékhez. Gondoltam hogy a Benkő sógor 10 évvel idősebb mint a Gombos Julcsa és ott lakott gyerekkorban közel bizonyára emlékezik világosan a szárazmalomra?

Már 1953-ban is jártam nála akkor még élt második felesége Vincze Mária az én feleségemnek nagynénja. Sógorom most 88 éves már nem nagyon bizhatom az emlékező képességében. Mégis hasznos volt a találkozás. Belefáradt a magyarázkodásba, de megértettem a kulcskérdést a végén.

- Sógorom maga most 88 éves ugye!

Annyi felelt határozottan.

A Gombos Julcsát tiz évvel idősebb eszerint.

Járt maga gyerekkorában abban a szárazmalomban ami Gombosék udvarán volt. Nem is keveszer bizonyítja sógorom. Akkor maga megtudja nekem mondani hogy milyen járgányszerkezet volt az ami meghajtotta a darálókövet az őrletéshez?

-Parasztra éöletett. Akkor ugy voót hogy megettik a korpát a disznóktu. Láttam hogy nehezire esik a beszéd mégis valami tűz lobbant ki a szemében, és amikor kérdezni akartam újra rám szólt.

- Most én beszélek - ujjával rám parancsolt.

Elhallgattam, hogy meg ne bántsam. Erre látszólag megbékélt - ágyaszélén ülve egy kiszéket kezébe vett és annak fele szélességét mutatva - fáradtan beszélt.

A nagypajta kezepin fönn a teti gerendák keze voót szoritva - nem szorosan, likba az a nagy gémbelifa amire a kerék vót csinyáva.

Allu meg a féédbe még most is megtunnám mutatnyi azt a helet ah un a gender vót - egy nagy tuákót temettek bele, de szorosán ám hogy megne táguljon. Ebbe a tuskóba is nagy likat csinyátak amibe foggott az a gémbeli fa amijén voót a nagykerék. Most újra a kisszéket felezte - ijen vastag karikós agácfa pallóba fábu fogakat véstek. A fogak lefelé voltak beékelve. A pallót keresztbe szerettt fákra szegeték faszeggel - mer a zég atta világon minden de minden fábu vót. Azok a keresztbe tett fák is faékekkel bevótak ékelve. A fémónárnak állandóan vigyázni köllött hogy valamellik ék ne a tágul, akkor kezébe vót a nagy kalapács beszoritotta az éket. De azér nem átak ám meg menet közbe. Ná mondom hogy abba a nagy hatalmas tengáfába épített keresztfákra csinyát nagy kerék fogai lefelé áltak. Ezek kapaszkodtak de egyenletesen a gyorsítókerék fogaiba a daráló fala mellett, alatta meg az orsó ami a daráló kiat hajtotta. A fogak pontosan vótak bepaszitva, hogy ne akadozzon.

- De hol jártak el a lovak sógorom? Kérdem a régi kíváncsisággal. Alatta a nagy kerék alatt, magos vót a kerék. Azér kellett kipad a darálóba mer magosan járt az orsó.

-Most értem felelem kissé nyugodtan + szóval az a nagy fogaskerék hajtotta fölürül lefelé a gyorsító kereket - ami szintén fogas volt, a gyorsító kerék meg az orsót aminek a tengele benyult a falon és elért a kótengejéhez. Akkor hát a ló a nagykerék alatt tudott járni. Ugy - ugy felelte Benkő sógor. A vámot meg "finakkal vették ki a mónárok annyit vettek amennyit akartak.

Patyifarkas Lajos kománál.

Gondoltam hogy jó lesz még a Patyi Eajcsi komát megkérdezni. Néhai Palibátyámnak volt keresztkomája. Legény korukban is már jóbarátok voltak. Palink nagyon dicsérte, hogy jó feje van a fa megmunkáláshoz. Nem zavarok kérdezem - ilyen reggel. Látom hogy reggelizni akarnak. Néhány perc ám az egész. Mifel komám jó famunkáló ember ~~vét~~- bizonyára megfigyelte a Gombosék szárazmalmukat. Ugye 1890-be született? Dehogyan zavarasz csak nyugodtan ülj oda az asztalhoz mer látom írni akarsz. Biztatott a komaasszony.

- Most vagyok 77 éves. Majd ugyan július 28-án töltöm be a 77-et. De a szárazmalmot azt ismertem, hu ha itthun vóna az unokám le is rajzuná ahogyan én e mondanám neki. Mert annak nagyon jó keze van a rajzhó. Egyszer amikor még nem ment fő Pestre - itt ült ahun most te, kezibe a ceruza, előtte a papir, kinézett az ablakon meg huzott egy vonást, megint kinézett, megint egykét vonás. Tudod ulyan egykettőre lerajzuta az utcát azokkal a házakkal, de így ám ahogyan van kerítés oszlop, ablakok a házakon, hogy csak bámuta az ember. Az - mondom letunná rajzuni.

Jegyzetfüzetet vett elő a zsebéből és rajzolgatni kezdett, közben mondta milyen volt a szárazmalom. Ugy láttam, hogy a fogaskerekek függő állását ugy kellett elmondani mert lerajzolni nehezebb. Fia Laci aki járt oroszországban és látott szélmalmot, lóhuzó malmot, hasznos magyarázatokkal segített rajtunk. Most már kialakult előttem a szárazmalom képe, De azért megkérdeztem Márton István sógoromat is. Aki 1887 dec. 20-án született. Így a nyolcvanadik évet tiporja.

Márton sógor

Szép derűs februári nap volt 23-án. A faluból hazafelé láttam hogy Márton István sógorom künn az udvaron faragó bakon egy fát bárdol. Bemegyek gondoltam, hátha még valamit megtudok.

- Lajtergyának faragott egy fenyőfát.
- Na sógorom még lehet?
- Lehet! felel dicsekvő hangon.

Nem akarom zavarni a munkájában, de megkérdezem, hogy emlékezik e a Gombos féle szárazmalomra?

- Hogyne emlékeznék. Bemegyek a ciltlingért - már is ment. Az udvar földjébe körzött egy nagy kört, bele meg egy kicsinyt. Ez a tengelyfa. De vastag nagy ám. Abbe véstek keresztbe agácfákat, arra szegelték faszeggel agácfa pallokat. A pallót leciltlingüték karikásra fűrészüték, abba karikába pontos távolságba fogakat véstek vertek. Körülbelül kettő colos erős fogakat, mert nagyerőt kellett kifejteni, a fogak lefelé álltak. Lefelé szoritotta a gyorsító kereket. Ez is fafogu voót. Avval függőlegesen lefelé volt a tengőfa aminek mind a két vége orsó vot.

A külsővégeit hajtotta a gyorsítókerék. A belső orsó meg hajtotta a követ.

- De hogyan huzta a ló? Hol volt a rud? A nagykerék fájáná fogva huzta odavót kötve a hámfaisztráanggal. Elő meg a ló fejét ugyancsak isztráanggal a másik fájjárá kötették a nagy keréknek. Egyszerű vót ám de erős. Nagy erőt fejtett ki. Nyekergett mind a rosseb amikor a ló huzta.

- Köszönöm sógor most már értem.

Lakos Rudolfal összejöttünk mert tüdőszűrés volt a falunkban.

Meglátta a Márton sógor is - én is. Szóltam neki - várjon meg lakós bácsi, legyen szives. Márton sógor is észre vette.

Na látod evvel beszélj ez molnár biztos tudja imeri.

Én nem láttam szárazmalmot. Nem tudom hogy milyen lehetett. Ugyanugy mind vizeamalom - szól Márton sógor - fábu van. Hát a vizimalom kereke is fábu van. Meg aztán fafogak hajtják.

- Ez igaz, de én mégsem tudom elképzelni, hogy milyen lehetett az a szárazmalom. Annyit azonban tudok hogy a malom fogaskerekének a fogait somfából csinálják mert az a legkeményebb fa és nem kopik olyan hamar mind a többi fák.

Záradéku.

Gombos Péterné 1904-ben volt 92 éves. Akkor halt meg. Aki meghal az egykor megis születhetett. Mikor született Csontos Rozália?

1812-ben

Most 1967-et írunk.

155 évre vándorolok vissza a szájhagyományok utján.

Száz ötven év óta sok víz elfolyt a Keleti Bozót árokon a Balatonba. Mikor dalolhatták hogy:

Osztopáni malomárok

Nem terem az mást mind nádat.

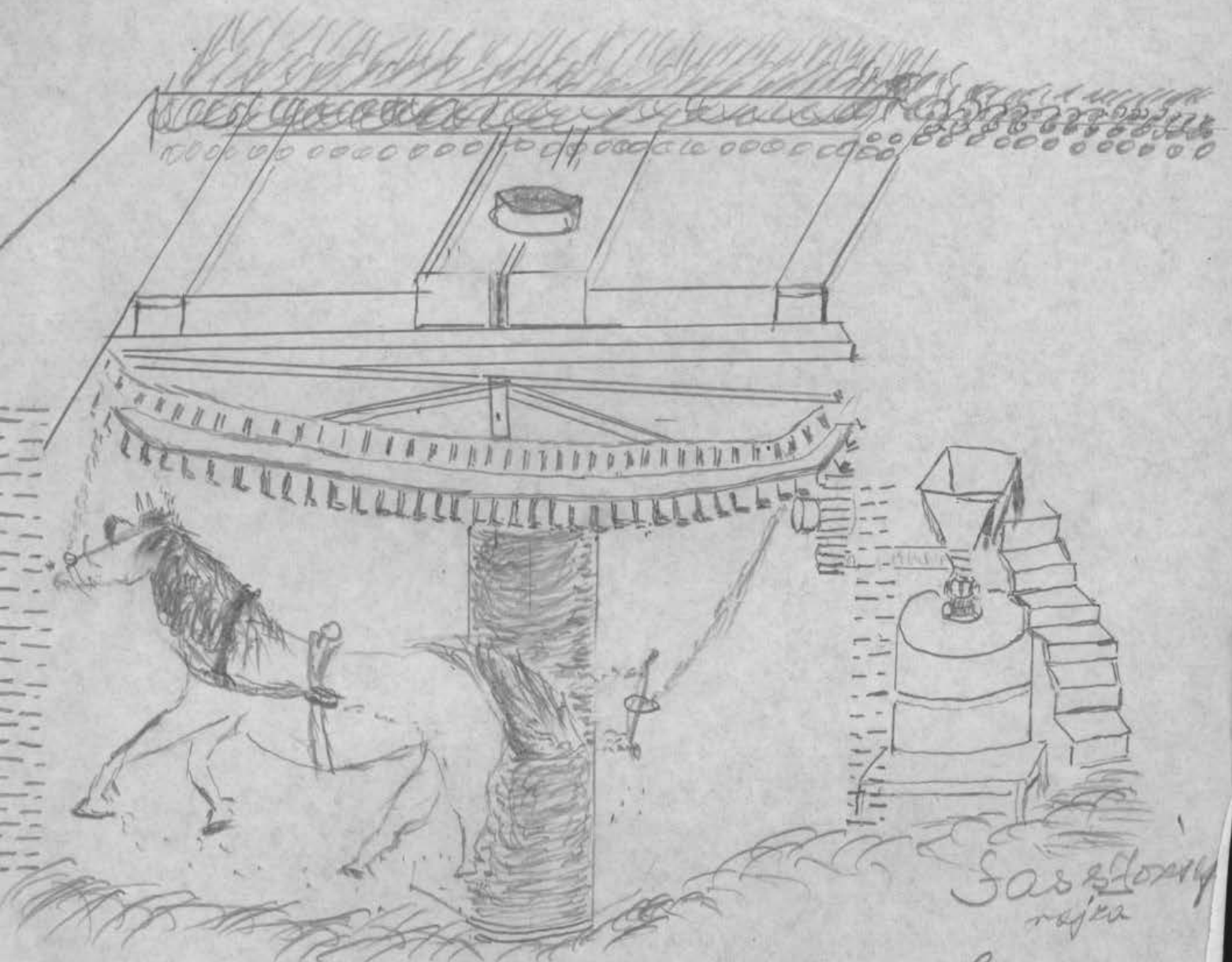
Nádat terem leve-leve-lesset

Deréklegényt szerelmeset.

vagy: Szép lányokat szerelmeset.

1967 február 26-án

Sass József

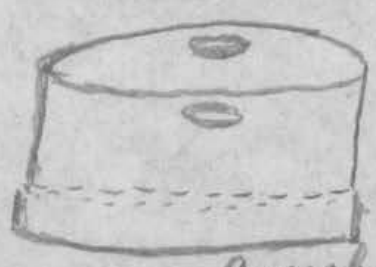
Öztojáni háros malom

*Sas stovny
raja*

*Sas Fozsef
adatyijta"*

*"Linak. Kamxoda"
cc. 10 L.*

Gombas neni szitaja

RIPPL-RÓNAI MUZEUM
KAPOSVÁR

Telefon: Postafiók 70.

1074
Népi világítás

/Osztopán/

Gyűjtő: Sass József

A fény őse

"Édes" Horváth Vendel 1898 szeptember 21.-én született, a jövő évben lesz 80 éves. Jóízű ember. Szeretek vele beszélgetni.

Halla-é Józsi bácsi kérem:

eccer úgy jártam éjje amikor lefeküdtünk a nyanyámmal, véletlenül valami fényességet láttam a tűzhel alatt. Mi lehet ez? Mi lehet ez? A zuram se Isten tuggya. Nem tudtam se alunnyi, se a nyanyáva kutykuruttyanyi. Mer én halla azt is csak sötétbe szeretek. Nem tudtam meg anyi, hogy fő ne keetem vóna. Oda mentem a huz a fényesség látszott. Lenyutam, hát megakadt a kezem abba a zapró fába, amit nappal repegettem egy podvás fűzfa tükébü. Megkaparéntotam, hát úgy fényesödött, hogy megdöbentem tüle. Tuuggya, hát valóságos félelmetős vót. De ujjan világos vót ém, hogy az csak borzasztó - rettenetős vóót. Valóságosan megrémített.

Mitü lehetett az Józsi bácsikám kérem szépen?

Ugy gondolom, hogy a fában rejlő foszfor anyag fénylik sötétben. Érdekessége az, hogy a korhadt fából jobban kivilágít. Tapasztalatból tudjuk, hogy a hasított fa hamarabb fog tüzet a napsugártól szerzett hő erőforrás indító okától, szemben a fakéregben befojtott dorongfától. Ezért jó a raktározásra jutott tűzifát elhasogatni raktározás előtt.

Különös dolog ez hajja Józsi bácsika kérem, de annyi bizonyos, hogy amikor először láttam ijjent - hát - istenbizony szóval mondom, megijedtem. Borzasztó, rettenetes látnyi sötétbe ijjen furcsa világosságot. Akár csak a

L u d v é r e

szokták mondanyi a tüzesember. Ijjentü is sokan megijedtek máskor régente.

- Igen a lidércfény meg gázból keletkezik. Régen több volt a mocsaras vidék, ahol a földgáz kilobbanása gyakoribb. A tudományos kutatás következtében hasznosítják ezt az értékes anyagot is, meg a mocsarak lecsapolásával réteket és termőföldeket tesznek termékennyé.

A szürke ló

Saját.

Piatalhásas koromban még nem volt minden falunak állatorvosa. Somogyvárra jártunk a Wágner Sándor dr. urért.

- Egy üsző - elühasu - tehenem nem tudott megborgyazni. Későn este kocsiztam áttu Somogyvárra az állatorvosért /baromrivos/ Ide felé olyan sötét lett mind a tömlöc. Közben vihar keletkezett. Akkor még nem volt müut Kapos és Boglár között. Pincedomb a Somogyvári /grófi/ erdő alatt van. Vizhordásos bizonytalan ut vezetett fel. Nem láttunk semmit. A lovakra voltunk utalva, meg néha egy kis vilámlás a nyári égen. Wágner doktor ur jóra való barátságos ember volt. De most hallgatott nem beszélt. Nekem sem volt beszédem. Gondolkostam, hogy milyen áldozatos, türelmes ember ez az állatorvos.

De szólni nem mertem. Egyszer aztán megazólalt ő.

- Sohasem hittem volna, hogy a szürkelő még világításra is használható.

Aztán valóban segített a tudat is, meg a szürke ló fehér színe is ahhoz, hogy jobban eligazodtunk a sötétségben.

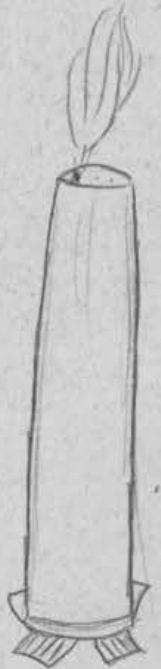
Fákla

Madarász Pistabácsi született 1887 július 14.-én. Tehát 80 éves.

- Tuggya mit édes Józsim: a fáklát úgy készítették, hogy a fagyut fölolvastották, azután meg össze keverték kóvval - kenderkóvval. A kócos fagyut formába öntötték, mert abba a züdübe /idő/ minden háznak vót ujjan gyertyaöntő bádoggforma. Ebbe a bádogba megszikkatt a faggyu, amit bele heleszték egy ekkora /cc.30 cm./ likasvégű fába, amit úgy furtak ki egyik végén, illen /cc.20 cm./ hosszán. - A bottyán mutatja. - A fának a zelső végén körösztbe csináltak taapat. A fősső végén meggyujtották taplóval - tűskü meg kovakü segítségével, aztán ha belegyullatt, égett csak úgy lobogott.

- Maga pásztor is volt Pista bácsi és éjjel is őrzött, mivel világítottak éjjel?

- Tuggya Józsim! Nappá össze tisztogattuk a száraz marhaszart kupacba. Este alkonyat után elüvettük a taplót kovaküet, tűsküet, vagy jobban mondva acélt, aztán eddig ütögettük, kocogattuk egymáshó, amég a tapló szikrát fogott. Az égő taplót betettük a kupac közepibe, amég bele nem gyullatt. Azután má e büzőlgött fél éocakát. Bevilágította azt a tájat emeliken a nyáj éjjelezett.

Podvásfa langája

A podvás fa is fényesedik sötétbe, de könnyen fogott tüzet a taplótu is. Lassan büzőlgött, világított. A szél nem ártott neki, inkább hasznát neki ha szél fujt. Mentü jobban fujt a szél anná jobban égett világított.

Bádog pinyancs

A drótás tótok csináltak ujjan bádog kátulákat. Abba tettünk disznósirt, vagy fagyut. Azután kotola-pargettbu hasítottunk egy szijatot /fél cm./ - kezén mutatja - Na egyik végit a bélnek a pinyancs fenekére zsirba tettük a másik végit meg föhuztuk a bádog szélire. Ott meggyujtottuk, azután a zsir bele olvatt, úgy égett, hogy csak na.

Erdőben

- Még valamit elmondanék Józsim, ha érdemes?
- Mindent érdemes Pista bácsi, csak kivéle. Valami élménye is volt talán?
- Vót Józsim még pedig 1903-ban, eltévedtem az erdőbe. Hosszúvizrú gyüttem Cserfekésre a zerdei gyaloguton körösztü. Asztán ugy besötétedett, hogy letértem a gyalogutru. Szerencsére eszre vettem, hogy valami fény van egy irányba. Azt hittem, hogy szentjánosbogár, mert akkurát ujjan vót. Mentem hát feléje amennyire tuttam a zágok bogok között. Amikor oda értem közees hozzá, meg akartam fognyi, de amikor hozzá ért a kezem, akkor a világosság megszélett. Ahé ez aza podvás fa amit a vihar letörött.
- Tuggya Józsim ujjan fényességet nyertem ott a zerdő sűrűjébe, hogy rátalátam a gyalogutra.

Tapló mécs

Fehér Ferenc sógor - eredeti bőbeszédű ember - azt mondja, hogy az öreg aptyátu hallotta, hogy valamellik fának a taplóját /de a zőreg Istennek se gyut eszömbe, hogy mijjen fájé, dió-é e, fűzfájé-e, de valamijjen e féle fájé/ elég a hozzá a taplót nem tom is én megfőzték ugy, hogy puhára maratt, meg aztán megdagatt ijjen magas gömböltre - mutatja a kezefejével. Aztán a tetejét begyujtották, ujjan világosságot adott - amikor má jó bele izzatt, hogy tuttak nála óvasnyi a kalendáriumbu - igaz-e nem igaz-e a rossebb tuggya így meséte.

Kü kecske

Velhoffer Lajos még ma is tereigető pásztor. Jelenleg csordás mert tehénpásztor, arról mesél, hogy az öreganyjának az apja is éjjel őrzés közben a mezőbe látott valami fényességet, oda ment hozzá, hogy megnézze mi az?
- Hát tuggya éken egy teljes nagyságu kükecske át a föld megyén - mintha megye cüjek lett vóna. Fogta a bottyát fejbe kódoritotta ugy azt a kükecskét, hogy széle zuzódott. Akkor hűkkent mög, mer tömérdök aranypénz föcsögött belüle. Tuggya a zegész kecske beseje tellü vót arany pénze. Egyszerre gazdag ember lett belüle. Kocsmát nyitott. De a lánya, a zén öreganyám bele szeretett egy szegény legénybe, összeát vele. Azér vagyunk mink a Jóska bcsémmel más néven. En Velhoffer - öreganyámru mint fattyu - Jóskánk mög Balatinez öregapámru, mer akkor má a törvény is összeadta őket.
Hát a zaryny annyira világított a kükecskén körösztü.

Tökmagolajos pislák

Teleki Sándor 70 éves azt mondja, hogy amikor rágyüttek az öregek arra, hogy az olaj meg ég és világít, hát olajat tettek pohárba, vagy amibe megállt - nem folt ki belüle - baj vót mer nem át meg a parget ugy mint a zsirba meg a faggyuba. Kénytelenek vótak a belet háromágu keskeny bádogba bele fonnyi. Persze a bádogfonnyás között csak gyéren pislákut, azért nevezték pisláknak.

Bádóg pipies

A drótos tótok módosítottak a pipiesen, egy kisluku tetejét csinyátak. A likon be lehetett dugni a béllal töltött pöcköt.

Agyag gubacs

Galambos Gyuri bácsi 84 éves. Azt mondja, hogy utóbb má a gölöncsérek árultak a zagyagbu égetett gubamécsét.

-Milyen volt az Gyuri bácsi? Kérdeztem tőle.

- Millen? Gömbölkü, föllü liktya vót, amibe a,pöcköt köllött bele eresztenyi a béllal.

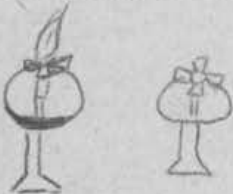

Sutyckba tüzelés

Ezt már én is láttam a Sandorica szőlőhegyen. A présházak teteje zsuptetős volt. Az előszoba padlás nélkül. Itt raktak tüzet a szoba egyik sarkában. Ahol a cserép korsóba a bor is felforrt, melegített is a tűz és világított.

A sutyok felett fákat raktak és azt le-sározták, hogy a zsuptető meg ne gyulladjon.

A szabad tűzhely jó volt arra, hogy csak rárakni lehetett a tüzelő venyigét, vagy vástott szőlőkarót.

Üvegpipica

Ezeket már boltba árulták. Tökmagolajjal töltötték meg. Majd később virágolajjal /tányérbél-napraforgó/ és amikor magunk termeltünk repeét, azután repce olajjal. Ez utóbbi már tisztább fényt adott. Nagy gombostűt szurtunk a bélbe, ha le ég, a tüvel fel lehessen huzni a belet.

Eszembe jut a megboldogult Száviacs János bácsi szava. Este későn járt haza a dologról. Vacsorázott és a pipies lassan pislácut. Rászólt feleségére:

"Te annya ! Huzd fő azt a pipies belét,mer akkora taknya van, mind egy pókának. /pulyka/

Petrolionos mécsek

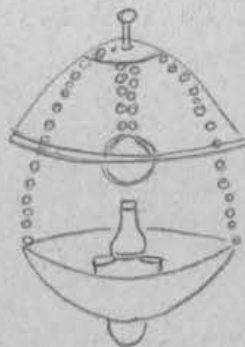
A kis lógós lámpa /
drótját szines pa-
pirral disszítették úgy,
hogy a papir szélit be-
metélték és rácsavarták.

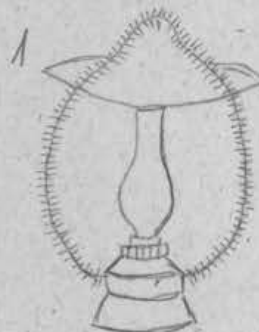
talpas

Eresztős módos

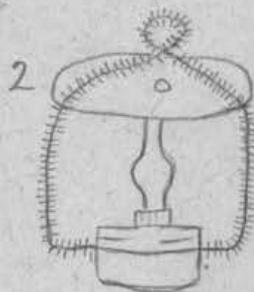
Lógós

Vihar

Lógós

A lámpa

Osztopáni csárdába
ecet ég a lámpába.

Refr. 1. Jaj - jaj - jaj de lassan ég
annál mulat a vendég
Vörösbortul berugott
Haza mennyi nem tudott.

Refr. 2. Jajj de szomoruan ég
Szegény legény a vendég
Vörös bortul berugott
Haza mennyi nem tudott.

Refr. 3. Hej jaj - jaj de vigan ég
Betyár legény a vendég
Bőrös bortul berugott
Haza mennyi el tudott.

A pipics

Megboldogult Bogdán Ferencné született Herman Mária énekelte, ezt a dalt amely balladának is érdekes. De az ária kettő soros tizenegy ütemes, négy és hétütemű szakaszos.

Drenda Imre és Mezei Nanica balladája régen

Nem sűt a hold ragyognak a csillagok
Ki az aki illen későn botólog

Magam járok a pusztába egyedül
Kereseim a szeretőmet elkerül.

Fönn vagyok én este kilenc óráig
Nem gyűn álom a szememre sokáig

Álom-álom mér nem gyűssz a szememre
Drenda Imre mér vagy mindig eszembe.

Szép Nanica mosogat a konyhába
Drenda Imre bekopogtat hozzája.

Sej Nanicám aggyá egy kis kanócot,
Utána meg ne bánd túlem a csókot.

Kanóccoddal hadd gyujtok a pipámra
Megcsókollak utoljára még náma.

Fujd el azt a pipics mécsset ha lehet
Bubácz Miska most kéreti kezedet.

A XIX. tizenkilencedik század végén, huszadik század elején történt Somogyvár Mária pusztán.

Átvettem 1958-ban

Sass József

Gilice vagy Talpacica gomba

Farkas István született 1910 IV.9.-én 57 éves. A "Győzelem" Termelő Szövetkezet kanásza.

A gilice vagy ahogyan nevezték talpacica gomba egészen fényesen világít sötétbe.

- Van-e valamilyen élménye ezzel kapcsolatosan Pistám? Megdöbbsent-e tőle, vagy erdőben eltévedt, aztán ennek a fénynek segítségével megtalálta az utat?

- Gombával nem, hanem más történet velem. Libickozmára gyűttem a fajszi erdőn körösztű haza Fajszra, éjjel sötétbe. Egy kicsit e marattam tuggya Libickozmán a koszmába. Polcer nevű kocsmáros vót, aztán össze-vissza beszét ojjan rémitő dógokru. A lánya még rá is szót, hogy minek beszél illeneket. Én meg nagyon

is meghallgattam a beszélgetést. Na amikor elindultam haza felé, korom sötét volt. Aztán mikor má a fajszi erdőn mentem körösztü, hát ujjam messzül mind ide a második sürgöny vagy villany oszlop /cc. 150 m./ két fényes nagy pont merett felém. Egyszerre gyökereket vertek a lábaim. Ki akartam kerülni, de amerre fordultam, a fényesség arra fordult felém. Ugy látszott mintha ijjen távolságba lenne a két fényesség /Ujját nyitja szét/

Ej..... körösztü várok én. Egy életem egy halálom. Igyenesen neki vágtam. Nálam volt a füttykösöm. Amikor odaértem közel, a füttykösömmel oda kóborítottam... Erre hu - hu a fajszi főerdész kutyájának a két szeme volt ujjam fényes. Lehajultam a fűbe, megtaláltam a nyulat, amit má majnem egészen megevett, csak initt - amott a cafrangya volt.

Szivafagyanta vagy macskaméz

Az is világít sötétbe. De meg is gyullad, csak ujjam kékes lánggya van neki.

Cserfalé gyöngy

Hanem valami gyönyörűen játszik a fénye a cserfárul lefolyó lének sötétbe, széles csikok mozognak, mintha le-fő siklana valami fényes állat. De a fa haján lerakódó porok, mohák és kéreg mélyedések valami játékos színeket ábrázolnak.

Gyertyámfa sziláng

patyi Farkas Lajos született 1890 július 28. 77 éves.

Öregapám még avval világított. De tapló se köllött neki. Addig dörzsölte össze két hasított szilángkot, amég ki nem gyullatt. Azután már el nem alut, csak a ragadós hamuját le-le köllött üdünkén ütni. Akkor világosabb volt amikor a hamut le ütötték.

A zelső világháboruba künn a Kárpátokon shun el szállásutak bennünket, ott még ijjen világító volt. Polytatja a komám. De még a Kégl órnagy ur is így világított, mert nem volt más világító. Asszonta: mindegy fiuk a szükség tanit.

Akkor eszembe gyutott mindég Öregapám, hogy a régi emberek mijjen jó főtalaták magukat a hiányok pótlására.

A reszeet világ

Balatinecz József 1907-ben született. Betötöttem a hatfanat./60/ A hatfanegyediket tiprom. De halla mit tagaggya a zembör gyeröke a szegénységet nyomoruságot, amibe részesüt ijjen gyűjő-menő magamfajtájú pásztor féle embör gyeröke. Hát tuggya még maga is emlékszik arra, amikor - nem tudom is én - ujjam világ volt, hogy nem volt petrólium.

- Én nem az ekkori időkben kérdezek ám édes Jóskám. Hanem a régi világból. Még a pipics mécsék előtt, meg a fákla előtt, gyertya

előtt. Az erdei világító gombáról, fatapló, gyanta és podvás fa világításáról.

Na jó jó ide figyellön, emlékszik bizonyos arra is, hogy egyszeribe a gyujtóknak ujjan rossz kátullája vót, hogy egy-két száll kigyujtásáva má lecáfutuk róla aztán e dobhattuk a sok gyujtót mer nem vót mihő kigyujtani. Na hát szóval mondok - a magam fajta pásztor embör szeretett vóna azér csak többszörönként rágyujtani a pipára, vagy cigarettára, meg hát - nem tudom is én - amije vót. Addig addig gondótkottam - ott a nyáj mellett amég ráfanyarottam, talátam egy darab fát a földön jó meleg vót. Azután addig sandallérottam, amég talátam még egy darab olyan kis fát. Asztán tuggya, addig reszeetem egyiket a másikó, amig, nem sörcögött. Fogtam egy szál gyujtót - aminek a kátullája e romlott - végig huztam a fadarabon ugy kilobbant, mind a fészkesfenye. Na azután nem vót gyujtó gondom. Egy kicsinnyel tovább reszeetem a két fadarabot, aztán sörcögött, aztán kilobbant.

- Milyen fajta fát reszelt össze? Jóskám aztán most is tudna gyujtó nélkül tüzet csinálni?

- Tunnék hát, de nem ám különös fa köll hozzá. Én leginkább illen fenyőfa léo végéhó - agácfa bütyköt reszeetem. Halli e a nyomoruság megtanította a zembör gyerökét mindenre.

- Minek nevezték az így létrehozott tüzet - világosságot?

- Hát ugye nem montuk, hogy fényesség vagy világosság, hanem csak reszeet világ, fákla világ, gyertya világ, ugy mind a hold világot. Na meg asztánnék pipies világ, mécsvilág, lámpavilág, most meg villany világ.

Krumpli pipies

Bogdán Imre 66 éves, született 1901-ben. Velem egyidős. Konyhóban gyerekeskedett. De már az előző rendszer idején polgáriasodott, cigányok voltak.

- Árányos Józsi bácsám én egyebet nem tudok mondani, mind hogy amire még emlékezsem.

egyek krumplit késsel levágtuk, hogy tálpát csinájunk neki, hogy megájjon. Azután kalány hegyesivel főkörű likat véstink bele. Abba a likba egyes kis zsirt tettünk. A zsirba meg rongy darabot. Asztán megcsujtották a zsiros rongyosot. Égett az akár egész éjjel is. Addig mindig ijjen vót amég ezsek a petroliomos mécssek divatba gyűttek.

Orsós Pálné

Árányos Jóska bácsi tuggya ás én édesapám megfészte a taplót amit a fáru lesedett a zserdébe. De nem mindenik tapló vót ám jó. Amellik nem puhut meg ázst e dobta ás én édesapám. De amellik jó vót, ávvá lehetett tüzet is rákni, pipára is csujtani. Meg vót

ami lángon is égett. A kezsepebi kitépett egy kis picike szakát. Vót neki - nem tudom miben kiije meg vasa, azt addig ütette verte egymáshó, amig szikrája gyitt. Ázá szikra gyujtotta meg a taplón azt a kitépett pernyáját.

- Aztán lehetett nála látni este? Naca néni, nem volt büdös?
- Nem Jóska bácsi, inkább ujjan jó ságá vót tугyesa.

Tapló világ - pipics - pinnyanes

.... Perczesur kérem sépen nekem ujjan gyesujtót agyeson, ami esersenyik, persenyik ugyes ád világosságot.

Ez akkor történt, amikor a kénés gyujtót felváltotta a foszforos gyufa. Bogdán Palinak nem tetszett az uj, ragaszkodott a régihez.

Összefoglaló

"A nyomcruság megtanította a zembert." Szólás-mondás is, meg igazság is rejlik mögötte.

"Akinék foltos-rongyos volt a pelenkája
Annak gombos-hurkos lesz a sirba eresztő kötele."

Tanulság az, hogy szegénynek születik a szegény ember gyermeke és iskoláztatás nélkül, csak véletlen találhatta fel magát a körülötte lefolyt életében.

Én - aki 1901 március 1.-én születtem és most 1967-ben vagyok 66 éves, elég mozgalmas és változatos időket éltem. Takarékoság volt a szüleim intő példája és parancsa is. Mivel most fényről, világosságról, tüzről és világosítóról van szó, hát kezdem a tűznélküli világosságról.

Szentjános bogárka világossága

Gyerek voltam akkor még. De eljártam a környékre is napszámba dolgozni, ha meghallottam, hogy keresni lehet. Galambos pusztáról hazafelé jövet már az osztópáni küköröszet felé értem, amikor megdöbentem. Az égen nem láttam csillagokat, hanem a földön, a fűben az országútja mellett. Mintha legyökereztem volna, nem mertem lépni, mert hátha rálépek egy csillagra. Lehajoltam, meg akartam fogni, de odább mozdult a csillag. Sójájtottam, őrzőangyalra gondoltam és hirtelen eszembe jutott Szentjános bogárka. Világít a fűben. Ezt tanultam az iskolában. Megbátorodtam.

Világító fűvek.

Megboldogult Ferka György bérmakomám Sándorica szőlőhegyi pincéje előtt üldögélve beszélgettünk estefelé - úgy - júniusban. Igyekeztem volna hazafelé, de a komám annyira marasztalt, hogy megkéstünk. A komám így akarta. Amikor már a nap leszállt Keszthely felé és erre mifelénk besötétedett, akkor így szólt a komám: na komám most csak nézzél széjjel, láttá-e má a földön csillagokat?

- Mi az komám - Szentivánbogarak? vagy mik ezek? Hü iszen ezek nagyobbak. Mik ezek? De gyönyörű!

- Na látod komám, ezért marasztaltalak, hogy ezt lássad meg. Mer én is elgyönyörködtem benne a mult héten, amikor először láttam. Mer ez csak ijjenkor van amikor ez a növény virágzik. Nappa éppen ujjan virága van mint ha kéne vóna behintve. Ez aztán ha be-sötétedik micsoda ragyogó fénye van.

- Mi a neve ennek a fűnek? Kérdeztem tőle.

- Azt én megmondani nem tudom, mert ijjenrű én még nem is hal-lottam. De ha holnap erre gyössz, nappal nézd meg, éppen mindha anslagga vóna bekenyve a feje.

Valóban gyönyörködtető volt és az mellett megvilágították a pince előtt a térséget.

Vakablak

A régi lakásokon ritkaság, hogy ne legyen vakablak a falon. Rendszeresen a kályha sarokba.

Persze a régi asszonyok a kályha körül ültek fonalat rokkázni, aztán vagy a kályhából kivilágító láng fénye mellett nyálozták a kendert, vagy ha ez már nem világított akkor a vakablakba tették a világítót, távol a kendertől, hogy be ne gyulladjon tőle. Ezek a vakablakok megmaradtak a sarokban. Jó volt a tejes fazekakat be-lerakni.

De még mire is jó volt a vakablak.

- Hajas Pali sógor betegeskedett, a szobában feküdt, amikor hallotta, hogy a konyhában valami zörgés volt. Eppen izzasztotta magát, nem mehetett ki. De gyanus volt neki, hogy a külső ajtó be-tevődött és elment valaki. Gyorsan le lépett az ágyról és kinézett az ablakon. Megismerte azt aki kiment az udvaron.

Mikor hazajött a felesége, azt mondta neki: "te Kati nézz kö-rül a konyhába mi hiányzik, mert a Fürsztné a kányhába begyűtt, de a szobába nem, aztán kiment az udvaron." Hiányzott egy fazék aszalék, meg rétes is.

- Ergye Kati mondd neki, hogy gyűjjön áttu, mer én rosszu vagyok.

A Fürsztné sietett, talán nem is gondolt semmire. Amikor be-lépett a Hajas Pali sógor rákiáltott: "Te a rétest meg a zaszalékot elhoztad-e?" Tagadni próbált a tolvaj.

- Ne tagadd. Iszen néztelek a vakablakon.

A tolvaj elhitte és vissza-vitte az aszalékot, de a rétest már megette.

- "Ha kértél volna attam volna, de mivel loptál így nem adok."

Gyertyavilág

Gyertyát önteni a megboldogult Ring Farkast láttam, aki kocsmá-ros volt meg mészáros. Faggyut szerezni könnyű volt a levágott mar-hákról. Az olvasztott faggyut mielőtt formába öntötte egy szál fo-nál félét kötött a forma fenekére és azt huzósan tartotta, amíg a faggyut beöntötte. Amikor a gyertya megszikkadt a formát kinyitotta és készen volt a gyertya.

A gyertya világítás idején, még a szegényebb népek találékony-

ságából létrehozott világító eszközök voltak használatban. Szabadban a rőzse és pásztor tüzek, zárt helyen a kályha és sutyoktüzek. De még a tűznélküli világítások is voltak. Ugymint:

a főzött tapló
száritott gomba,
gyertyán fákla
podva bötyök
krumpli pipies zsiros ronggyal
bádóg pinyancs "
drótos pipies pöckös-olajjal
göloncsér pipies "
üveg pipies "
Talpas mécs csavaros kalapos petroljál
Lóggós " " "
Lóggós " felül tányérral
Módos lóggós " eresztő ernyős
és a villany csillár félek.

Taplófőzés

Orsós Pali 63 éves, lakik: Osztopán Petőfi ut.

- Tudzsa Józsi bácsám, azs én eregapám udzs sokta, hodzs nyár fáru meg fuzs fáru lesette a szép fiata friss taplót. Aszután bele ásta a féédbe, betemette hanuva, aszután edzs hétig mindennap entezte, hodzs érdssen meg. Tudzsa ujjan szép nadzsra megdagatt /kezein az ujjait széjjel mutatta/. Akkor megfészete, aszután kitette a napra megszárannyi. Amikor má jó megszárat, akkor a fejszse fokával itette-verte puhogatta, hogy ujjan széres forma lett.

Akkor vót neki edzs darab leterett malomküje, azst verte edzs acéllal, hogy sikrát vessen. Amikor a sikrátu beledzsullatt, ujjan finom saga vót, hogy csak na. Azs vót a világítónk is. Tüzsét is aszsza raktunk. Meg asztán vót neki sép tájtékpipája, azst megtemte dohánnyal a sallangós aszkóbu. Amikor rádzsujtott, sinte jó vót nézseni eregapámat.

Német Pista bácsi született 1884-ben 83 éves.

- Mustoha apámna szoktam örözgetnyi. Ha éjjere is kinn maradtunk a fókává, akkor a mustohám - úgy mondvá hát - apám úgy rakott tüzet, hogy az adás fa podvájábu vett ki annyit, hogy a tűzkübe bele keccentette a sziporkát, aztán e kezdett füstölögni a podva. De má előre e készítette ujjan száraz mogyorófa bőrét is meg forgácsát is. Asztán amikor a podva füstünyí kezdett, akkor a forgácsot hozzá tartottuk, asztán a szánka fujtuk, egyszerre csak kilobbant. Tuggya úgy égett, hogy csak még. Akkor már könnyid vót a tüzrakás.

De tuggya a podvára nagyon vigyázott ám apám, mer az annyira világított tűz nékü is, amikor má megtellett selem bogarakka. Eleinte azt hitte apám, hogy a podva világít. De egyszer megnézte nappa. Tuggya, mind a zujjon hegye - mutatta az ujján Pista bácsi - ekkorára is megnyüttek azok a selem bogarak. De nem ám a szemük vagy a fejük attá a világosságot, hanem a seggük háttu.

Ugy szokott tennyi a zapám, hogy amikor podvát szedett ki a sodubu, vigyázott a selem bogárra, hogy meg ne dögüjjon, mer - aszonta - ezekre még szükségem lesz, najd ha sötét lesz!

Otthon meg hát agyagbu gyurtak a zasszonyok ujjan kis likas csőszót. Abba tettek egy kis vasat, ami mellé birkagyaptyus fagyjut vagy zsirt keverve tettek, vagy ha nem vót gyaptyu, akkor rongyot tettek a vasra, aztán ez vót a pipics.

Gyujtó nem vót más mint a tűzkü, acél meg a tapló. Először csak búzsörgött, asztán fujogattuk a szánka amég kilobbant.

A fákla is gyaptyubu meg fagyjubu készüt összekeverve. Aztán beletettük egy bádogesóbe, a bádogesó másik végibe egy bot fát dugtunk, aztán ugy vittük a kezünkbe. Ha pejig a zasztara raktuk a szobába, akkor ujjan botot dugtunk a zasă, végibe annak a bádognak, hogy három vagy négy ága vót, aztán azon át meg.

Világító gomba

Ujjanok is vótak, hogy a zember gyereke e tudott mennyi sötét-ség údején annyirán világított.

Ennek a nevit nem tudom. Csak annyit mondhatok, hogy ijjen gombák is meg a selembogarak is a podvás fába ragyogó szép világosak vótak sötétbe.

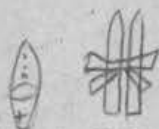
Dörgölős tűz

Apám szokta mesényi, hogy az ú údejébe ugy raktak tüzet a zerdóbe, hogy két száraz magyarófát addig dörgütek össze, amég ki nem lobbant.

Gyertya világ

Születés után a bábaasszony elvégezte a földi körösztiséget, hogy - ne talán - a gyermek meghalna, ne maradjon körösztületlenül. Ilyenkor égő gyertyát fog a kezében, hogy a világosság nyissa föl lelki szemeit és szabaduljon meg az eredendő - Ádám-Eva - büntől, a kis ujszülött.

A szentelt gyertya minden keresztény katolikus háznál kéznél volt. A szenteltviztartó mellett pántlikával összekötvel - bokrétakötéssel.

Gyertyaszentelő boldogasszony ünnepén ujitották fel, mert évközben elhasználódott ünnepélyes alkalmakra és a babonás - gonosz szelleműzés - ellen.

Házasságkor nem csak a templomi gyertyák égő fénye világítja be az ünnepélyt, hanem "ujmenyecske tánckor" három szál égő gyertya világos fényével az elsővőfény verset mond.

Tisztelettel kérek egy kevés szünetet
Ékes menyasszonyunk - kontyos menyecske lett
Keszkenyő takarja hullámzó fűrtjeit
Ujult tűzhelyének átvette ügyeit.
Három égő gyertya lobogó fényével
Kezdí vig életét menyecske fejével.
De, hogy a családi tűzhely gondjaiba
el ne szomorkodják, mert az lenne hiba,

Fogjunk össze igaz lakodalmi kedvvel
- Mivel - nem is jöttünk ide üres zsebbel.
Lám az új embernek tányérja is üres,
Legyen hát a násznép gondos és szemfüles.
Im - itt az új asszony, hogy velünk mulasson.
Zengjen a muzsika! "Enyim a menyasszony".

Égő gyertyák világos fénye ragyog az életünk kezdeténél ünnepi alkalmainkál. Husvét, Mindenszentek, Halottak napja, Karácsony-este ünnepén.

Karácsony este egy kis csomó szénát köt esomóba a házigazda /családfő/ és az esti alkony után, amikor a család együtt van, égő gyertyával a kezében bekopogtat az ajtón. A család belül - tessék - szóval engedi be,
- Dicsértessék az ur Jézus szent neve!
- Mindörökkén Ammen.

Beköszöntőt mond a gazda

Hála Isten, hogy megértük Jézus Krisztus születése napját /naptyát/
Aggya meg a nagy Uristen, hogy többeket is érhessünk. De ne ijjen buval, bánattal, hanem örvendetes napokkal.

Aggyon az Isten bő bort
bő buzát
lélek üdvösséget,
erőt - egészséget,

- Dicsértessék az ur Jézus Krisztus!
- Mindörökkén Amen.

Most a háziasszony átveszi az égő karácsonyi gyertyát, belehelyezi egy pohárba az asztalon, ami el van készítve kevert gabonamaggal, buza, kukorica, zab, árpa. Ezt megelőzővel a csupasz asztalra keresztalakra hint buzaszemeket

követ és vasat egyik sarkára: szilárdság, keménység, étel jelképe képpen. Azután három - himes - fehér abroszt, legfelülről a legfehérebb és legszebb himes abroszt terítik az asztalra.

A szénát meg a házigazda az asztal alá teszi, jeleképpen, hogy Jézuska is szénán-szalmán talált fekhelyet földi hazájában.

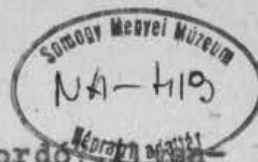
Új-esztendő köszöntést is égő gyertyával disszítik.

A Dicsértessék és Jóestét köszönés pedig minden világossággyujtásnál szokás. De ha világosság jelenik meg bármilyen formában a "Jézusom segély meg!" vagy "Dicsértessék a Jézus Krisztus" köszöntés fogadja emberek ajkáról.

Egyik falusi néni ellátogatott Budapestre a rokonaihoz és valahányszor cikázott a villamos áram vezetője, amyszor vetett a néni keresztet és mondotta: Jézusom segéj meg.

- Édes Ángyikám ez nem villámlás ám! Nem kell a mennydörgéstől és a vihartól félni. Nyugtatta meg pesti rokona az ángyikát.

Sötét boros pincében a legjobb hordozható világítás a polcon őrzött gyertya. Amikor a hordókat mozgatjuk, feltöltjük vagy bort szűrünk, mindannyiszor jó, hogy ha kéznél van egy darabka gyertya,

ellenőrizni, hogy vajjon nem-e könnyezik valahol a hordókor ha kisebb a baj, égő gyertyát tartunk a kén szálhoz, a könnyező rés fölé betapasztani a helyet, ahol könnyezik.

Régi bucsu-vásárokon a bábosok is árusítottak gyertyákat a bábosátor alatt. Ők maguk készítették viaszból. Méhészekről vásároltak viaszt is, mézet is, azért nevezték őket "mézeskalács - bábosítóknak." Hajnalban a fuvarosuk kocsiján, elöl a lócs mellett volt a fáklyatartó, amelyen lobogva égett a fáklya. 1930 óta, az első világháború utáni időkben már divatba jöttek a viharlám-pák és a második világháború után már az elemes világítók és dinamós reflektorok. Ezekkel már nem volt baj, ha szél fujt.

Ős világító készülékek voltak: - szélben is hordozható - izzó száraz korhadó: faüszökből, kanócs, parázs izzó, faszén és isszalag zsarát. A sötét helyek megvilágítására szómapamacs, rőzseláng szolgált.

1967 június

Sass József
Osztopán
Petőfi Sándor ut 37.

Születtem Nemesvid /Somogy/ 1901 március 1.-én.